

Bis

EGĀN

2-4

1954

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

Arrue, A. Irigarai, L. Mitxelena:
smo berri.

skide berri: Orixe gure artean.

uona'tar Manuel: I. Belenen. II. Bi-
a Maite-irria. III. Tanz-liez.

ar Wilde'ren: Kontu kontari. *Elizal-
e'k itzulia:* Erraldoi berekoia.

María Lojendio: Mogel.

4.: Jan-edanak.

zt-Etxebarne: Naas-maas. — *Ibalan:*
nboto.—*E'tar Y.:* Oargui'ren Euskal-
ariketa.

M.: Zinema.

M.: Liburuak.—*Ibalan:* Milla Euskel-
lerki eder.

Asmo berri

EGAN-ek, BOLETIN-aren eraskin onek, aurki izango ditu zortzi urte. Ia zortzi urte auetan, euskeraz eta erderaz aurrenik, euskera utsez gero, amaika lan agertu dira bere orrialdeetan, zenbait —lasai esan dezakegu— ez nolanaikoak.

Eraberritu-naiean dabil, diogunez. Guipuzkoa'ko Diputazioak aın asmo txalogarriz Donostia'n sorturik daukan "Julio de Urkixo" Euskal-Filologi-Muintegiak artu du bere gain orain aldizkari au antolatzea, gure mintzabide biziaren alde lan egiteko, agindua daukan bezala.

Eginbide au, zuzen edo oker, gu iruron bizkar gelditu da eta azaldu nai genizuke, irakurle, zer ustetan geran. Maizago argitara eman nai genduke EGAN: maizago, ugariago eta ornituago. Eta biziekin ari geran ezkeru eta darabilgun izkuntza ere izkuntza bizia den ezkeru, gaiak ere biziak, gaurkoak, nai genituzke. Sarriegi gertatzen baita azken-aldi onetan euskerak, olakoak erabilliaz bere trebetasuna erakutsi bearrean, bere eritasun eta makurrak dituela beti aotan, guziok ezagutzen ditugun zenbait pertsona mintsuk bezala. Eta beldur gera ez ote den ori biderik egokiena izango maiteen dutenak ere aspererazteko.

Kalera begira ari nai dugu, baserrira begira baiño geiago. Eta, kalean, gure gisako ikasi edo erdi-ikasientzat. Zenbaitek uste izango du, bear bada, ori baiño eginkizun bearragorik badagoela. Baliteke ala izatea, eztugu ukatzen. Eztagokigu, ordea, guri erabakitzea zein den bearren. Gere saillean ari nai dugu, ortarako egokiera eskura zai-gun ezkeru, bestetan ari duenari eragozpenik jarri gabe ez ezik, aal dugun pixkarekin lagunduaz. Oinarrriak leenago dira tellatua baiño,

egia, baiña tellaturik gabe etxe-barrena ta zimenduak berak ere usteldu egiten dira azkenean.

Askoren bearrean gerala badakigu. Indarrez kaxkar gera, eztugu iñork esan bearrik, eta etorritz urri. Eskerrik beroenaz artuko ditugu beraz iñork bidali nai dizkigun idaz-lanak. Argitaratzeko muga, aldizkariaren neurriaz kanpora, gaiak bakarrik ipiñiko du. Gaiñera-koan berdin zaigu izkera emengoa edo angoa izatea, euskera —izenez eta izanez euskera— baldinbada. Eta batez ere irakurleen bearrean gaudela, euskaldun guzieren bearrean alegia, esan bearrik ba aal dago?

Ar itzazu, irakurle, EGAN-en bigarren aldi onen asieran, gure eskerrak eta gure biotzeko agurra. Eta agur berezi bat zuei, emen eta an lanean ari zeraten euskal-aldizkari eta idazleei.

A. ARRUE, A. IRIGARAI, L. MITXELENA.

HEUSKALDUN DEN GIZON OROK ALTXA BEZA BURUYAI

Detxepare

Orixe gure artean

Berri pozkarria benetan auxe. Gure artean dugu berriro Ormaetxea jauna. Egia da nonnai eta noiznai ere ezteuela Euskal-erritik aldegin, Euskal-erria berekin zeramalako edo, eta oni eta onen izkuntzari eskeñi diola beti bere nekeen etekiña. Baiña, alaz ere... Orain, ordea, emen daukagu, ikusiz eta ikasiz iñoiz baiño aberatsago.

Pozkarria benetan Orixe'ren etorrera, bai aaztutzeke zeukaten aspaldiko adiskideentzat ta bai bere lanez kanpora ezagutzen etzutenentzat. Eta azkenekoetakoa naizen ezkerero, auetaz mintza nadin bereziki.

Urrutiko adiskideok Orixe'gandik bi gauza ikasi ditugulakoan nago, batez ere, biotz-biotzez maite ditugun gauza bi: bere idaz-lanen bidez Euskal-erriari eman dion poesi-izaera, urteen joanak desegin edo aldatuko eztuen betiko izaera arrigarria, eta euskeraz entzuarazi digun musika berri garbia. Musika ori daukagu balarrietan sartua amaika ikasle koxkor eta kaxkarrek, ta doiñu ortara saiatu nai genduke gure mintzoa, nai ta ezin badugu ere.

Jakin-naiak zirikatzen ginudelako —geron eta besteren jakin-naiak—, beragana jo dugu berri billa. Ona zenbait galde-erantzun:

—Ze lan duzu esku-arteana? Bat edo bat aurki agertzekotan omen da. Egia?

—Alai nai, baiñan ezin. San Agustin'en "Aitorkizunak", beintzat. *Salmo*-ek ba'dute Eliz-baimena, baiñan argitaldaria esan bear du bai al dezaken edo ditekene.

(Salmoen itzulketa, berea izanik ere, ez omen du begi txarrez ikusten Orixe'k. Ezta au egilleak esana, jakiña, kalean entzuna baizik, baiña berri ona izanik eztugu ixilpean gorde nai).

—Nonbait esan duzu —Meza-liburuan noski— berreun edo irureun lagunentzat ari zerala, besteei ajola etzaielako edo. Zergatik ote irakurleak ain urri izatea?

—Lenbizi, liburua garestiz erosiko ez dutelako. Gero gure erria irakurle ez dalako.

—Euskal-liburuak zaillak arkitzen dituzte askok. Norena ote da geienbat errua, egilleena edo irakurleena?

—Biena.

—Irakurleak euskal-gaietan bear bezain ikasiak ezpadira, zein izango litzake erakusteko eta zaletzeko biderik erosoena?

—Gauza urragarri bat idaztea, v. g. "Coprógenas" antzekoa.

(Bide ontatik ez ote da iñor abiatu? Jakitekoa litzake kiratsak lore-usaiak baiño irakurle geiago bildu ote duen).

Galdera geiago ere egin dizkiogu. Ea, esate baterako, batasun-billa, eguzki edo etzin-aldera, zaarretara edo berrietara jo bear dugun; ea XVII'gn, mendeko izkuntza berpizteari ditekuan gauza aal derizkion, eta abar. Baiña Ormaetxea jaunak galdetzeko baimena esku-zabalki eman arren, erantzuteko (edo ez erantzuteko) eskubidea beretzat gorde du, gizon zuurrari dagokionez. Esan dezagun, zirikatzen aritu gerala aitortu dugun ezker, eztugula eztabaida gorroto. Pakeak ere ederrago dirudi burrukaldi gogor baten ondoren. Lege Zaarreko oitura dugu ori euskaldunok eta etziran egiteko ortan makalak izan Larramendi, Azkue, Urkixo eta beste ainbeste ta ainbeste. Ezta makala ere, dakigunez, poesia, gramatika edo gaurko kultura dala, Ormaetxea jauna.

Baiña Orixegure artean ikusteak ematen digun pozean ezin ditekue eztabaidarik izan. Orrexegatik ematen diogu, danon izenean, ongi-eto-rririk beroena.

ADISKIDE BERRI

LEKUONA 'TAR MANUEL

I

Belenen

(MARI DOMINGI bezela).

Gabaren pozkarria
guk gaur deguna!
Jainkoaren Semea
jaio zaiguna...
—Jose! Jose!
begira Aurraren ederra!
—Maria! Maria!
edertasuna ber-bera...

Eta aingeruak
aintza-kantari
gure Jainkoari
egan lurrera,
egan lurrera.

Belen'en bidari bi,
senar-emazte:
gizon bizar-txuria
ta andre eder gazte...
—Jose...

Neguairen biotza
gogoangarri;
ganadutegi zar bat
babesagarri...
—Jose...

Kanpai-otsa Belen'en,
tintan, tan, tintan...

Jesus jaio zaigula

bart amabitan

—Jose! Jose!

begira Aurraren ederra!

—Maria! Maria!

edertasuna ber-bera...

Eta aingeruak

aintza-kantari

gure Jainkoari

egan lurrera,

egan lurrera.

1953

II

Bizia Maite-irria

Musikakizun).

I

Ioan da Negu:
iaio da lore
—txuri ta gorri bait-du kolore—;
txorien kanta asirik degu...
ioan da Negu.

Etorria da
Udaberria:
illikan zegon Izadiaren bizigarria,
Iaunak zerutik lurrari opa dion irria.
—Udaberria—
or etorria...

II

Maite:
leiora zaitte
ikus zaitzadan,
nere lorea, nere txoria,
Iainkoak neri opa irria.

Maite,
nere usoa:
akit leiora,
gero atera
ta, gero, ondora...

Atorkit laister aldamenera,
biok batera
dezagun kanta
bizitzearen kanta eztia,
loratu dedin gugan bizia.

III

Ioan zan Negu;
ioan zan baita Udaberria.
Len irri-murriz Egun-sentia;
gaur irri-bete,
goi zabalean

—ditzizaria—

Jaun Eguzkia.
Udaberriko sagar-lorea,
Uztan alea
—muxua gorri, ori-berdea—
Alaxe nere, orduko maite, gaur emaztea.
Len bera lore;
orain, besoan lora-kumea,
bioen seme maite-maitea.

.....
Zoragorria!
Amaren ale, aita berria...
Au da bizia:
Jaunak zerutik
opa oi digun
maite-irria.

1953

III

Tanz-lied

(Musikakizun).

Kuku, kuku-miku!
Kukuak jo digu;
gaur degu Udaberri.
Goiko mendietan,
beko ibarretan
txoriak kantari.

Tralalalai, tralalalai,
tralalalai, tralalalai!
Gazteak alai,
zarrak ere bai,
jajai!
Gaur degu Mayatzaren Jai.

Txistu, txistu, txistu,
txistu-soñuak ditu
alaitzen bazterrak.
Tira, tira, tira:
dantzan asi dira
dantzari ederrak...

Tralalalai...

Jorrai-jorrai-dantza
moda berrirantza,
dantzik ederrena...

Ala nai badezu,
gaur egingo degu
biok, Madalena...

Tralalalai, tralalalai,
tralalalai, tralalalai!
Gazteak alai,

zarrak ere bai,

jajai!

Gaur degu Mayatzaren Jai.

1947

KONTU KONTARI

Ingelesez *fiction* deitzen dioten literatur-motari —novela, ipui, nolanaiko asma-lanei itz batean— xoko bat pres-tatu nai genjoke emen, alik zabalena. Ezta au agian, gaur-ko egunotan ere, literaturan izan ditekean maillarik garaiena, baiña bai noski zabalduena eta oraingoena. Gurena ere bai, esango genduke, gu ere gaurkoak geran alde-tik, euskal-literatura ain urri eta eskas ez ba'litz sail one-tan. Zergatik ote? Besteak baiño zaillago delako, edo euskaldunok orretarako doai berezerik eztugulako?... Eztaki-gu, baiña eztugu ori uste. Lurralde zabal orietan gidaririk izan eztugulako areago. Eta, izatekotan ere, neska-mutil gazteen lana eztelako —txiki-txikitandik agertu oi den bertsoetarako etorria bezala—, gizon azi-elduena baizik. Eta gu, gorputz-adiñari gagozkiolarik sarri asko oi dugun bezela, Europa'ko errietan zaarrenak izanik, gaztaro gordiñean gaude oraindik gauza askotan, eta pixioaletatik atera gabe ere bai zenbaitetan.

Gerongandik sortutako aurrik ezin ager genezakean artean —eta orientzat antolatu dugu bereziki aterpe au—, besteranak artu bear semetzat, etxea utsik eduki nai ez baldin ba'dugu. Kanpotarregana jo dugu beraz bide-galde, lotsa gaiztorik gabe. Eta, lekuak ala agintzen duelako, ipui laburrak autatu ditugu onerako, ez kontaketa luzeak.

Aurrean daukazu au eztugu onena izango eskuarki bere saillean, ezta apika onenetakoa ere. Esku-artearen geneukan orratik, eta ona. Oscar Wilde'ren bizitza aipatu bearrik eztago emen, ezagunegia baita gertakari belt ba-tek nabarmendu zuen ezkerero. Argitasunik nai duenak ba-du nora jo, gafiñera. Aurten bertan agertu da bere seme-aren liburua (Vyvyan Holland, *Son of Oscar Wilde*, Lon-don, Hart-Davis), eta ezta bakarra. Auxe esan nai gendu-ke orratik. Artea, antze-lana, Wilde'k bein ta berriro dio-nez, ez omen da ifloren mirabe, bere eskuko da, bera da bere elburu, eztu beste zertarakorik, ezer erakutsi eta

irakatsi bearrik ere ez, beraz. Baiña —arritzekoa, olako kontra-jokoak gizonak berezko dituela ez baldin ba'geneki beintzat— aoa ireki-ala sermoia sortzen zan aren ezpaine-tatik, emango onetan bezalaxe. Sermoi-zaleegia ez baldin ba'zera ere, ordea, gogoko izango zaizu noski ustegabeko praile dotore onen predikua: alegiñean gogortu nai gen-dukuan biotz onen ixuri xamurrak ba-duela bere saria, alegia.

Bere "Ipuñak", ederki itzuliak gaiñera, Altuna'tar J. jaunak euskeraz eman zizkigun (Bilbao'n, 1927).

OSCAR WILDE'REN

Erraldoi berekoia

Arratsaldero, aurrak, eskolatik irtetean, Erraldoiaren lorategira joaten ziran jostatzera.

Aundia ta ederra zan lorategi ura, belar eze ta biguiñez jantzia. An-emenka, belar artean, loreak ageri ziran, izarrak bezain dizditsu. Ba-ziran an udaberrian urre-bitxizko lorez loratu ta udazkenean fruitu gozoz betetzen ziran amabi mertxika-ondo ere. Txoriak arboletan kokatzen ziran eta aurrei maiz aski utzi-erazten zizkietan beren jostaketak: ain xamurra zan aien xinta.

—Bai ederki bizi gerala emen!—, egiten zion oiur bata besteari.

Alako batean, Erraldoia itzuli zan. Cornwall'go Aundia, bere adis-kidea, ikustera joan ta zazpi urtez egon zan arekin. Zazpi urteen bu-ruan, itz-aspertu bat egindakoan —aren etorria ez baitzan azken-gabea—, bere gaztelura itzultzea erabaki zuen. Bertarakoan, aurrak ikusi zituen lorategian jostatzen.

—Zer ari zerate emen?—, izan zan aren oiur zakarra. Eta aurrek iges egin zuten lasterka.

—Nere lorategia nere lorategia duk— esan zuen Erraldoiak—, gu-ziok jakin bear litekek ori, eta etzioat iñortxori emen jostatzen utziko.

Eta orretarako arresi aundi-aundi bat jaso zuen, eta oar au jarri artan:

SARRERA DEBEKATURIK DAGO: KONTU GERO!

Oso berekoia zan Erraldoi ura.

Aur gaxoek non jostaturik etzeukaten. Bidean asi ziran, baiña autsez eta arri-kozkorrez heterik zegoen bide ura eta etitzaien atsegin izan. Askotan ibiltzen ziran paret-inguruan, eskolatik irtean, eta beste aldeko lorategi ederraz mintzaten.

—Bai ederki bizi giñala orduan!, —esaten zioten elkarri.

Udaberria etorri zanean bazterrelde ura guzia txoriz ta lorez josi zan; Erraldoi berekoiaren lorategian, ordea, Negua oraindik nagusi. Txoriek etzuten kanta-gogorik, aurrrik ez baitzan, eta zugatzei loreak ematea aaztu egin zitzairen. Alako batean, lore eder batek altxa zuen burua belar tartetik, baiña oar ura ikusi orduko, aurrak zirala-ta, triste-triste gelditu zan eta, lurpean izkutaturik, loak artu zuen berriro.

Elurra ta Izotza bakarrik zeuden pozez.

—Udaberriari aaztu egin zaiok nonbait lorategi au —zioten— eta emen biziko gaituk urte osoan.

Elurrak bere soingaiñeko zuripean estali zuen belarra, eta Izotzak arbolak zillarrez jantzi zituen. Ipar-aizeari deitu zioten gero, aiekin egonalditxo bat egin zezan. Bai Ipar-aizea etorri ere, Larruz bilduta zebillen eta egun osoan orroka jardun zuen lorategian barrena, tximiniak boteaz.

—Giro zegok ementxe! —esan zuen— Kaskabarrari esan bear geniokek gu ikustera etortzeko.

Bai Kaskabarra etorri ere. Iru orduz jotzen zuen danboliña eguneroko gazteluko tellatu gainetan, tellak apurtuxe zituen arte, eta gero inguruan biraka asten zan, tximistak arturik. Soiñeko arrea zuen eta arnasa izotza bezalako.

—Etzekiat zer dala-ta luzatzen duen orrenbeste Udaberriak —zion Erraldoiak leiora atera ta lorategi zuri otza ikustean—. Luzaro gabe aldatuko aal duk eguraldia.

Baiña Udaberriak etzan beñere etorri, ezta Udarik ere. Udazkenak urrezko fruituak eman zizkien lorategi guziei; Erraldoiarenari, ordea, ezta bat bakarrik ere.

—Berekoiegia duk, zion.

Beraz, Negua zan beti an; eta Ipar-aizea, eta Kaskabarra, eta Izotza, eta Elurra dantzan ari ziran aspertu gabe arbol-artean.

Goiz batez, Erraldoiak, oraindik oean zegoelarik, musika zoragarri bat entzun zuen. Ain ezta zan, alegia, aren belarrientzako, soiñu-jotzailleen erregea pasatzen zala uste izan baitzuen. Izan, etzan karnaba bat besterik, leio-aurrean kantari; baiña ditekean soiñurik ederrena iduritu zitzaion, ez baitzuen aspaldi artan txori-

xintarik aditu bere lorategian. Orduan Kaskabarrak eten zuen bere dantza, Ipar-aizeak atertu zituen orroak, eta urrin atsegiña sartu zan leio zabalean berrena.

—Etorria duk Udaberria, inñolaz ere —esan zuen Erraldoiak, eta oetik jauzi eginda leiora jo zuen arin.

Zer ikusi ote zuen?

Ikuskizun arrigarria. Aurrak ormaren urratu batetik sartu ta zugatzetara igoak ziran. Zugatz bakoitzean aur bat zegoen, eta goxogoxo eragiten zieten beren besoei aurren buru-gaiñean. Txoriak, alai, egan zebiltzan txioka aien inguruan, eta loreak parrez ari ziran buruak belar tartetik agertuz.

Ikuskizun ederra, ederrik ba'zan. Xoko batean, ordea, Negua zan oraindik nagusi. Lorategiko bazterrik bazterrenean zegoen eta aur bat ageri zan an. Arbolara ezin igo nonbait, txikia baitzan, eta inguruan zebilkion negar samiña zeriola. Izotz ta elurrez zearo estalia zegoen oraindik zugatz gaxoa, eta aren gaiñean Ipar-aizea ari zan aizemaka ta marruka.

—Igo adi, tiki!, zion arbolak, eta adarrak makurtu-ala makurtzen zituen; aurra ordea ttikiegia izaki.

Eta Erraldoiak, begira zegokiola, biotza urtu-bearrean zuen.

—Zein nerekoia izan naizen! —esan zuen— Orain ikusten diat, orain, zergatik etzuen Udaberriak onera etorri nai. Neuk jasoko diat aurtxo ori zugatzera eta gero pareta botako, eta nere lorategia aurren jolas-toki izango duk beti-betiko.

Izan ere, egindakoaz arras damaturik zegoen.

Jetxi zan, bada, eskalleretan beera, ta aurreko atea ixilka irekirik lorategira sartu zan. Aurrek, ordea, sumatu zuteneko, beldurrak arturik, lasterrari ekin zioten eta lorategia Neguan sartu zan atzera. Arako txiki ura bakarrik gelditu zan igesi joan gabe, ez baitzuen Erraldoia etortzen ikusi begiak malkoz lausoturik zeuzkalako. Eta Erraldoiak, arenganatuz, eskuetan artu zuen poliki-poliki, eta zugatza bat-batean loratu zan, eta txoriak artara jo zuten kantatzera, eta umetxoak, Erraldoiaren lepoa bere besoez inguraturik, musu eman zion. Eta gaiñerako aurrak ere, Erraldoia on biurtu zala ikusi orduko, lasterka itzuli ziran, eta Udaberria aiekin.

—Zerona duzute gaurgero lorategia, enetxoak —esan zuen Erraldoiak eta aizkoratzar bat arturik orma beera bota zuen. Eta eguerdian, jendeak merkaturakoan aurrekin jostatzen arkitu zuen Erraldoia, egundaiño ikusi den lorategirik ederrenean.

Egun guzian jostatzen ari ondoan, Erraldoiari agur egitera etorri zitzaizkion illunabarrean.

—Baiña non duzute laguntxoia —galdegin zien onek—, arbolara igo nuen aurtxo ura?

Erraldoiak besteak baiño maiteago zuen, musu eman ziolako.

—Eztakigu —erantzun zioten aurreak—, joan egin da.

—Datorrela biar —esan zuen Erraldoiak.

Aurrek, ordea, non bizi zan etzekitela esan zioten, ez omen zuten leenago ikusi; eta Erraldoia goibel gelditu zan.

Arratsaldero, eskolatik irtetean, Erraldoiarekin jostatzera zetozen aurrak. Txikia, ordea, Erraldoiaren kuttuna alegia, etzuten arrezkero ikusi. Aur guziak ongi artzen zituen Erraldoiak; baiña uts aundia zuen alere bere lenbiziko adixkidetxoa gabe, eta maiz aitatzen zuen.

—A zer poza berriz ikusiko baldin ba'nu! zion, bein ta berrero.

Urteak joan ta urteak etorri, Erraldoiari indarrak aitu zitzaizkion. Jostatzeko ez gauza izaki-ta, aurren jolasei begira egoten zan, bere lorategiari ederretsiz.

—Lore ederrik asko ba-diat —esan oi zuen—, baiña aurrak dituk lorerik ederrenak.

Negu-goiz batez, jantzi-ala leiotik begiratu zuen. Etzuen orain Nega gorroto, lotan dagoen Udaberria baizik eztela eta loreak atsedean artzen ari zirala jakañik.

Bat-batean, begiak igortzi zituen arriturik, eta begira-begira gelditu zan.

Bai, arrigarria zan, benetan, ikusten zuena. Lorategiko zokorik bazterrenean arbola bat zegoen lore zuriz josia. Urre-koloreko adarrak zituen, eta aietatik zintzilik zillarrezko frujtuak eta azpjan, zutik, arako ainbeste maite zuen umetxo ura.

Lasterka jetxi zan Erraldoia eskalleretan beera, pozez zorutzen, eta lorategian sartu. Eta, aurraren ondora zanean, aurpegia sumiñez gorritu zitzaion, eta esan zuen:

—Nor ausartu duk i zauritzera?

Aurraren eskuetan bi iltze-zulo ageri baitziran, eta bi iltze-zulo aren ointxoetan.

Nor ausartu duk i zauritzera? —oiu egin zuen Erraldoiak— Esaidak, esan, ezpata artu ta il dezadan.

—Ez! —erantzun zuen aurrak—. Maitasunaren zauriak dira auek.

—Nor zaitut? —esan zuen Erraldoiak, eta alako ikara ezezagun batek arturik, aurtxoaren aurrean jarri zan belauniko.

Eta aurtxoak, parre-antxean, esan zion:

—Zure lorategian jostatzen utzi zenidan bein; gaur nere lorategian, Paradisuan, jostatuko zera nerekin.

Eta aurrek, arratsalde artan etorri ziranean, illotzik arkitu zuten. Erraldoia, lore zuriz jositako arbolaren azpjan.

ELEIZALDE'Z itkulia.

Euskaltzaindi-ko 5'garren solas-aldia

JOSE MARIA LOJENDIO

Mogel

1545' garren urtean, Bernat d'Echepare Eiheralarreko Erretoreak, lenengo euskal irakurgaia argitaratzean, "euskara da kanpora" deadar alaitsu ura bota zuen egunetik, zenbat euskal idazle ez ote dira ieiatu, euskeraren soñu zarrak, moldiztegi edo irarkolaen bidez, bazterretan zabaltzen.

Ederra ta zalla benetan, gure lengo euskal idazle zarrak artu zuten lana! Garai artan, euskeraz irakurtzeko gogo gutxi zegon, baña gizon aiek, euskera maite zuten, eta benaz maite duenarentzat, mugarik ez. "Orai badirudi —Axularrek zion— euskara ahalke dela, eztela jendartean ausart". Baña au esan de gero, Axularrek berak, argi asko, euskeraren sendabidea adierazten digu: "Baldin egin balitz euskaraz, hanbat liburu, nola egin baita latíñez, frantzesez, edo berzte erdaraz eta hitzkuntzaz, hek bezain aberats eta konplitu izanzen euskara ere, eta baldin hala ezpada, euskaldunek berek dute falta eta ez euskarak". Euskal liburuak bear ziran beraz, eta lan eder orri, gogotik ekin zioten Euskelerri alderdi danetan, gure aspaldiko idazle zintzoak.

Askotan, euskera, elerti —literatura— gabeko izkuntza dala esan oi da. Ez orrelakorik. Ba dago bai, euskal elerti bat. Erderazko izkuntzenen aldean, ez omen da oso aundi ta itxurazkoa. Ozta ozta, beteko lirake berarekin, neurri oneko liburutegi baten apalak. Baña luze ta zabalez aundia ez ba da, bai guretzako beintzat, iñungoa ez bes-telako samur ta kutuna.

Euskaldunak ba ditugu gure liburu zarrak, eta liburu oyetan izugarriko aberastasuna degu: antxiñako esaera sakonak, ipuiak, neur-titzak, otoitzak, nekazari ta arrantzaleentzako erakustaldi jakingarriak, senar-emazte ta guraso ta semeen arteko goraberetan argibideak, eta beti ta nun nai, liburu zar agurgarri ayen orrialdeai itsatsita bezela, lengo zarren aztarna, aiton-aitonen arnasa ta izkera bizia, gure mendi, baso ta baserrien garo-usaia.

Bejondejzutela zuei, gure illeroko batzar aben eratzalleai, euskal idazle zarren lanak maite ta zabaltzen dituzutelako.

* * *

Villasante, Mitxelena, Irigarai ta Arrue Jaunak, Echeberri, Oihe-nart, Axular eta Agirre idazleez, itz egin digute. Beren itzaldi argi ta mamintsuen bitartez, Lapurdi ta Gipuzkoako edertasunak ikusi ta gero, goazen gaur, Bizkai aldera. Gipuzkoarrak, Bizkaiko izkuntzaren soñuak entzuteko, ez degu erritik kanpora joan bear, Gipuzkoako alderdi batean “euskeria berba eiten” bai da, beste batean “euskeraz mintzatzen” dan bezelaxe. Ta Bizkaiko izkuntza, erdi gurea bada, gurea degu ere, jayotzez beintzat —eibartarra— bere idazlerik aundi ta jatorrena: Juan Antonio Mogel Urkiza, Markiñako Apaiza.

Sendagile baten semea, 1745' garren urtean jayo zan Eibarren. Bere gurasoak, Eibar eta Deban bizi ondoren, Markiñara —amaren jayoterrira— juan ziran eta an bizi izan zan gure gizona, 1804' garren urtean il arteraño. Apaiz ona, gizon jakintsua, Humboldt Jaunaren laguna ta lankidea, asko idatzi zuen. Erderaz eta euskeraz. Eta euskeraz berriz, gipuzkoeraz eta bizkaieraz. Mogelen euskera, erreza, argia ta aberatsa da oso.

1800'garren urtean, Iruñeko Ezkerro Liburugille Alargunaren etxean, azaldu zan bere lenengo euskal liburu: “Konfesio ta Komunio—ko Sakramentuen gañean Erakastetak, edo Zenbat gauzak lagundu be—ar dien Konfesio ta Komunioari, ondo egiñak izaiteko. Ateratzen du “argira Giputz itzkeran Kristau euskaldunen onerako, Don Juan “Antonio Mogel ta Urkiza Markinako Kura edo Anima-zaia”.

Garai artako euskaldunak, euskera gora-bera, gaurkoak bezelako istiluak zerabilzkiten. Euskeraz idaztea, etzan gauza erreza. Idazleak, irakurleak bear, eta euskaldunak, ez zeuden euskeraz irakurtzen oituta. Kaleko jakintsu edo jakintsu usteko geyenak berriz, erdera zaletxoak ziran. Apaizak, sendagileak, eskribauak, ez zuten baserritarren eraz itz egin nai, ta beren euskera, erbesteko itzez betea, ta erdérako neurritz tajutua, ez zan —Aita Larremendik zionez—. “itzera naasi bat, bein Euskera, bein Erdera, bein Latiñera, guzia leudatua, zikindua ta baraustua” besterik.

Baserritarrak ordea, euskaldun utsak ziran, euskeraz besterik ez zekiten, eta biotz biotzez maite zuten beren jatorrizko izkuntza. Berak irakurriko lituzteke, bai pozik, euskerazko ipuiak eta kondairak, baña, nola berak irakurri!

Eragozpen abek ez zituzten Mogelen asmo sendoak argaldu. Bai baserritarrai, bai kaletarrai, euskal liburu bereziak emango zizkien. Geien bear zutenai lenbizi: baserritarrai. Mogel, oso baserritarren

laguna izan zan beti. Apaiz ona bezela, ongi ezagutzen zituen base-
rritarren beartasunak, eta berai ta beren arimen osasunari begira,
"Konfesio ta Komunioko" len aitatu dedan liburua argitaratu zuen.

"Artu nuen orduko asmo ta gogo, argitaratzeko orain ekusten de-
zun Libro euskerazko au, ezagutu nuen, batek baño geiagok jardungo
"zutela marmarioz, ta nere leporako zirala itz gogor ta aztunen kar-
"ga guziak. Beldurtzen nintzan zerbait, atzeratu ere bai aldi batzuetan
"beste askotan artzen nituen gogo gori ta beroetatik. Nere buru zalea,
"edo nerekoa izanik jatorriz, esaten nuen nere artean: Zerk sartu
"nai zaitu, zu baño gizon jakintsuagoak artu nai izan ez duten lan
"gogorrean? Euskeraz ondo itzak erakastea, gauza gaitza da. Konfesio
"ta Komunioko Sakramentuak zeero ta banaan azaldu ta adieraztea,
"oraindik gaitzagoa zertan edo artan uts egin gabe. Zer egin bear
"nuen bada? Ixildu? Gorde burua, ta ez eman Euskaldun nekezale edo
"langilari Jangoikoaren itz santuaren ogia? Au zer da? Erdaldunak
"izango dituztela Libru gisa guzietakoak ugari, ta geiegiaz bezela, ta
"Euskaldunak ain urri. Erdaldunak ez dira atzeratzen, ateratzetik Dok-
"trina santuko Libruak, badakite ere gauza gaitza dala erakastea zeero
"ta apur apur eginda bezela Fedeko gauzak, ta gure Kristautasuneko
"egin bideak, ala Jangoikoaren amar agindu edo mandamentuen, nola
"Sakramentu santuen gañean, ta eragozpen guziak, ta gaitztasun ga-
"raitu eziñak egongo dirala Euskaldunentzat? Zer egin bear nuen
"bada, diot berriz? Larga koldarkeria, ta ikara guztiak, ez entzuterik
"eman erauntsi, berriketa ta esamesai, ta dendatu, azkortu, ta biotz-
"aunditu, emateko Euskaldun beargilari, argia beren jakin ezetan".

Mogelek, bere Eleiz-liburuak idazten dituenean, Apaiz-lana egiten
du, al duen euskerarik errezena erabiliaz, Jangoikoaren itza, gero ta
geiago zabaldu dedin. 1803' garren urtean, Mogelen bigarren liburua
azaldu zan. "Konfesino ona". Ia lengoa bera da, baña bizkaieraz ida-
tzia. Mogel, joytzez gipuzkoarra izan arren, izkuntzez, bizkaitarra
degu. Bizkaitar iztunik jator jatorrenetakoa. Entzun bestela, bere bi-
garren liburu onen asiera:

"Orra nos agertuten natxatzun aspaldi onetan eskatuten zendubana
"emotera, ta zan kiputz euskeran argitu dodan Konfesinuaren gañeko
"Liburua. Nik ikusi banau bizkaitarretan euskeriaren zaletasun ki-
"putzetan nekusana, ez nintzan ain esker dongakua izango, zein da
"itxiko nituban barurik neure bizkaitarrak, Jangoikoaren herbiaren
"ogi ederra zabaldu atzeko, ta arrotz legez egiten jatazanetan. Ez
"dot damu artu neban asmo ta nekia. Neure biotzeko pozik andijena-
"gaz ikusi dot, zelan zabaldu dirian milla bat liburu Naparroa, Gipuz-
"koa ta Bizkaijan. Jakin dot Abade Jaun askok irakurten ditubezela
"Elexetan, ta nekazale ez gitxik euren etxeetan; ez niri eskerrik, ta

“bai Jangoiko doe guztien emoliari. Bazaut, autor dot, ta ez daukat
“eztuta bizkaitar barrukuentzat gatx izango dala Kiputz euskera ondo
“aditutia. Baña berba askatu adituten ez dirianak, aditu oi dira lotu
“ta katetuta dagozan bestiakaz batera. Alan bere, atsegin ematearren,
“ta gauza ain biarrak itsatsi ditezen obeto bizkaitarren biotzetan, ipifí
“dot Liburu bera bizkaiko euskeran, ta zerbait laburtu ditut luziak
“zirudijezen Irakaste edo Doktrinak. Au egiñaz liburubak urtengo dau
“eskuor ta txikarragua, merkiaguaz ostian. Ze poza niria entzuten
“ba dot bizkaitarrak alkarren leijan dendatuten diriala erostera liburu
“au, ez biotza iminirik daukadalako saldu erositetako irabaztetan, ta
“bai diruba aurreratuten dabeenak liburu onen agermenerako, kalte-
“rik izan ez dagijen, oztu ta atzeratu ez ditezen urrenguetarako!”

“Esaten dabee gitxien esan biar leukeen askok —jarraitzen du
“gero— euskera baldresa, traskila ta soñoko zantarduna dala; ezin
“ñok apaindu leikiala. Nik gura banau apaindu bere etxe ta utxan
“daukazan bitxi ta jantzi ederrakaz, apaindubagua urtengo leuke
“erdera askok baño; baña ezagutuko ez leukee etxekotzat, dongaro
“jantzita beti ikusi dabeenak. Orregaitiño ez dot jantziko jaiegundetako
“soñokuakaz; esan gura dot, ez dodala irakatsiko norañio elduten dan
“bere ugaritasuna berbeetan. Gura dabenak sinistu bizkaiko euske-
“riak ez deusala ezer zor kiputzenai, irakurri begi, liburu onek baño
“leenago urtengo daben neure adiskide andi ta gauza onetan neure
“biarlagun legez egiten dan Aita Frai Pedro Antonio Añibarro, Za-
“rauzko Kolejio A. San Franziskoko Ordean Misionarijak bizkaitarren-
“tzat atera daben liburu txikar, baña urre guztiak baño geiago balio da-
“bena. Ediroko dau “Eku-liburu” onetan Bizkaiko euskeran ederto adi-
“erazo leitezala esan biar dirian gauzaak, berba nekezaleen aotetan
“dabilzanakaz. Bizkai barru barruko semia da bera, ta bere euskera
“garbi ta ederrak ezagutu eragingo dau nun ikasi leitiala ondo berba
“egiten, buruba zerbait nekatu gura bada. Alperren soluak beti egon-
“go dira bedar txarrez betiak”.

Mogelen soluan ez zan alper egoteko betarik. Ura langilearen bi-
kaña! Ura euskerenganako maitasuna! Kaletar erderazalei, euske-
raren aberastasuna erakutsi nai zien. Eleiz-liburuetan ez ezik, gañe-
rako beste edozein idaz-gayetan ere. Euskaldunen izkuntza, izango
ez ote zan bada, beste errietakoak bezin trebe ta egokia, berak aña
gauza esateko? Noski, euskaldunak, burua zerbait nekatu nai izan ez-
kero. Eta Mogelek, euskaldunen alperkeri ta nagikeria astindu naiean,
ekin zion lanari.

Aitatu ditugun irakurgaien ondoren, beste bi geiago idatzi zituen:
“Kristau dotrina” eta “Kristinaubaren jakinbidea”, eta eleiz-liburuez
gañera, olerkiak, ipuiak, alkar-izketak, Quinto Curzio, Salustio, Tito

Livio, Tacito ta Ciceronen itzaldien itzulketak, eta euskeraz egundako idazlanik ederrenetako bat, euskerazale guztiak bein da berriz irakurri bear luteken liburu kutun zoragarria: "Peru Abarka".

"Peru Abarka"-ren izena, itz-aurrekoa ta azalburuak, erderaz daude. Mogelek, len esan degun bezela, kaletar euskaldun nagiak, ernatu, iratzarri nai ditu. Kaletarrak, erderaz oituagoak zeuden, eta orregatik erderaz ari zitzaien Mogel, "Peru Abarka"-ren aurreneko itz oyetan. Orra liburuaren izena: "El Doctor Peru Abarca, catedrático de la lengua bascongada en la Universidad de Basarte, o Diálogos entre un rústico solitario bascongado y un barbero callejero llamado Maisu Juan".

"Peru Abarka", emezortzigarren mende-ondarreko lana da. Garai artan, Europako erri geienetan, eta Frantzian batez ere, idazle, erri-gizon eta jakintzarien tartean, nekazaritzarako zaletasun bizia sortu zan. "Le retour à la nature"; au zan orduko ameslarien asmo ta elburu bakarra, ta gai ori gora bera, naikoa idatzi zuten. (Bernardin de Saint Pierre'k: L'Arcadie, Etudes sur la nature, Paul et Virginie. Rousseau'k: Discours sur l'origine de l'innégalité parmi les hommes, La Nouvelle Héloïse, Le contrat social. Le Marquis de Vauvenargues, Quesnay, Dupont de Némours, eta abar.

Mogelek ezagutzen bide zituen idazle aben lanak. Frantziko matxinada odoltsuen bitartean, ba zan beti, bere Markiñeko etxean, Frantzitik igesi etorritako apaizen bat edo beste. Ta askotan, ez bat bakarrik, baita lau ta bost apaiz ere batean. Erbestetutako apaiz oyek, beren erriko goraberen berri zekarten, eta entzungarriak omen ziran, etxe-nagusi ta bizi-lagunen arteko jardunak. "Peru Abarka'k" ba du zerbait "le retour à la nature" garai artako amets eder orren lurruna. Mogel bizi zala, argitaratu ta erderaz itzulia izan ba zan, izugarriko txalo beroak joko zizkiotekean egileari, Espainia, Frantzia ta Europako erri jakintsu guztietan. Ez orrela izan zoritxarrez. 1804' garren urtean il zan Mogel, eta bere "Peru Abarka" ez zan 1880' garren urte arte azaldu.

Sei zatitan banatuta dago. Peru ta Maisu Juan'ek ardanegi batean alkar ezagutzen dute. Peru, bizargileari, bere soñeko bitxidunez jantzia ikusiaz, zirika asten zaio. Asarratu egiten da Maisu Juan, eta izkera bizian, nork bere beargintzaren edertasunak azaltzen ditu. Azkenean, berandu dala ta, biok apaldu egiten dute laguntasun onean. Gaua bertan igarota, urren goizean, kontua eskatu zioten etxe-koandrearari. Maisu Juani geiegizkoa iruditu zitzaion kontua, eta gaiztakeri aundi bat asmatu zuen. Urdai azal bat bota zuen lurrera, etxe-koandrearen bidean. Labandu egiten da etxe-koandrea ta bai miñ aundia artu ere. Maisu Juanek, sangria —odol-atera bat— egiten dio, kon-

tuaren truke, ta batere ordaindu gabe, lagun biak alde egiten dute bentatik. Peru baserriarrak, gizon zintzo ta Jangoikoaren beldurrekoa izaki, ez du ontzat artzen bizargilearen lotsagabekeria.

Peruren baserrira dijoaz, eta Maisu Juan, ango lasaitasuna ta ugaritasuna ikustea, guztiz arrituta gelditzen da. Peruren emazte ta umiekin bazkaldu ta apaldu egiten du. Baserrian lo ta biaramonean, nekazari-soñekoz jantzita, burni-ola bateko lanak ikusten ditu. Gero, lino-etzpatarietak eta beste baserrietako beargintzarik asko. Iluntzean, Peruren lagun bi datoz: Joanis, Frantzes euskalduna ta Txorgori gipuzkoarra. Lapurtarrak, gipuzkoarrak eta bizkaitarrak —nor bere jatorrizko izkuntzaz ari dala— alkarrekin itz egiten dute. Maisu Juani, bestien euskera ondo aditzea, zail egiten zaio. Peruk, ordea, errez aditzen du dana.

Urrengo goizaldean, Peruk, bizargileari, euskal mendietako arbolen izenak erakutsi nai dizkio eta lagun guztiak —Peru, Maisu Juan, Joanis eta Txorgori— mendi basoetara abiatzen dira. Eizan dabilen apaiz bat berengana dator. Euskaltzale sutsua, euskerazko itz askoren sorburua ta esan-naiaz, galde egiten die Peru ta bere lagunai. Ondo erantzuten diote. “Larramendik bere, ez jua edertuago esplikauko”, esaten die apaizak.

Baserrian berri, ustegabeko istillu gorriak Maisu Juan gaixoarentzako Juzgadoko aguazila bai dator, eskopeta ta guzti, ardanegiko etxeoandreaki miñ eman dion bizargilearen billa. Maisu Juani, baserriarren itxuraz jantzia ikusirik, ez dio bizargile antzjk ematen, eta alde egiten du aguazilak. Azkenean, Maisu Juanek berak, alde egin bear ere. “Agur Peru, nere biotzekua —esaten dio Maisu Juanek bere baserriar lagun onari laztan bero bat emanaz— Agur osterako artian. Ez nizaz aztu. Agur.”

“Peru Abarka” oso osorik orain aldatu eziñean, zati laburren bat aukeratu bearko. Asieratik asita, entzun dezagun Peru ta Maisu Juanen lenengo alkar izketa:

“Peru.—Jangoikoak egun onak emon daijozala”.

“Maisu Juan.—Bai zuri bere, adiskidia”.

“Peru.—¿Berori baisen Jaun apaindu batek oñak imini ardan-etxe onetan? Toki au gizon baldres, zantar, aziera txarrekuentzat obia” da, berori languentzak baño. Ez naz ni Jauna; abarkak oñetan, txapel” bat buruban; gerrestuba gorputzian; au da nire apainduriya guztija;” baño etxagun, izen onaren zalia nasan aldeti, ez oi nas sartu ardan-tegieta nora ezian, premiñaz ta ezin bestez baño, ez jakolako etxa-”gun begiratu bati ondo egiten buruba bat egitia gizon ospesu, bu-”rrukari, ondatzalle, alper ta baldanakaz. Ez nau oraingño iñok ikusi” ardaauak igarota, gatx eginda, zabuka oñak lokaturik, ez miña mo-

"telduta, ez begijak lausotuta, asko legez, euren osasun, ondasun ta "arimen kaltian. Bein baño geijagotan izan nas neure erriko Buru "edo Piel, ta darda gañian erabili daruadaz ardao saltzallak belutu, "edo ondo gautu artian daukeezanian etxe barruban nekezaliak, edo "ate edegijaz ardaua salduten badabe debekauta daguan orduban. Ez "deust ezek gorroto ta iguin geijago emoten nekezale edan-sarri ta "ardao zaleegijak baño. ¿Zer esan nei bada berori emen ikusita? Ase- "rratuko ezpalitxakio jakin gura neuke nor dan ta zek ekarri "daben ona."

"Maisu Juan.—Adiskidia; imini egizu txapela buruban, ta esango "deutsut nor nasan. Nas bada orañago igaro dozun erriko Barberuba, "ta deitu nabee gaiso bategana. Pagau deuste bisitako errial zidarra; "baña ain dollorrak izan dira, zein da ez deusten atera trago bat; "alan sartu nas emen kuartillu bat artera, eta zerbait jaatera, bada urrin "egiten jat neure etxia barurik biurtuteko."

"Peru.—Nik uste neban bene benetako andikiren bategaz berba "egiten nebala; agaiti nenguan txapela buruti kenduta, lotsa nintzala "berba egiten. Jakin baneu lenengoti Barberu txar bat baño etziniala, "ez nintzan Jaunka zugaz egongo, ez da bere buru atsian. ¿Eta Barberu "errukari bat, ta inoren gatxaz bizi dana, gaisorik ezpadabil zer jan "ez daukana, ain arro ta apaindu? Ainbeste soñoko bitxidunez, eta "ori astegun buru zurijan bidez zabiltzala?"

"Maisu Juan.—Adiskidia, egizu berba modu obian; zuk ezdakizu "zer dan Barberu izatia..."

Len esan degun bezela, garai artako euskaldunak, gaurkoak be-
zelako istilu ta buruausteak zerabilzkiten. Nola itz egin obeto eus-
keraz? Erbesteko itzik erabili bear ala? Euskal joskera garbiena zein
ote? Gure batzar abetan, gai oyekiko iritziak entzun ditugu. Ta pozez
entzun ere, danak euskerarenganako maitasunak eraginda bai ziran.
Mogel, euskera garbi zalea zan. Peru ta Maisu Juanen arteko izketan,
Peruk, baserritar utsa bezela, jator egiten du, erderazko itzik bota
gabe. Ondo zatarrta ta nastua, ordea, Barberuaren euskera! Orregatik
biok alkarrekin ari dirala, Peru baserritarra degu, Maisu Juanen
maisua.

Mogelek idatzitako lan ederren artean, ba dago beste alkar-izketa
bat: "Diálogo entre dos emigos eclesiásticos, el P. Fr. Pedro de Urlija
y D. Juan de Zandija". Orra alkar-izketa onen asiera:

"Fraile.—Adiskidea, eldu jat nos edo nos arpegia agertuteko une
"txito ona. Sarri alkarregaz berba egin dogu, bizkaiko jaun, abade
"ta nik legezko soñokoa darabilen askoren nagitasun, alperreria ta
"ardurarik eza, euskerea ikasteko liburubakaz bururik ausi бага, bada

"ez daukee liburu bizkai euskerea irakatsi leienik. Eta ¿noren erruz? "Euren erruz. Ni nabil bazterrik bazter, erririk erri, bizkaiko uri ta "elizaterik geienak irago ditudala. Abade askok nazaude, ta gitxi "gitxi batzuk baño aurkitu ez ditut euskera zaleak. Gura leukee jakin, "baña neke бага, atxurlari alperrak legez, zeñen soloa dagoan laarez, "mugitaz, azkiz, galduz, zalgaz, zoragariz, beterik."

"Abadia.—Neure Aita Pedro. Egingo dozu aurrera, gura dozun beste "berba, baña ebagi biar deusut beinik bein esatera zinuazana. Zuk "gingo dozu bizkaiko euskera berba zeure erri ta alderetan ebaten "dan legez, ta nik neuretan ikasi dodanaz. Zein batera zein bestera, "dendatu biar gara, erdera usaiñak itxirik, nekezari euskaldun utsak "irakatsi deuskuben gisaan berba egitera garbiro, ta autortu eragin "biar deutsegu, obeto aituko gaitubela geure olagizon, arotz, argiñ, "arrementari eta baserritarrak, eleisaan agertuten garianian ikasi biar "ditubenak irakasten, erdi erdera ta erdi euskera, beste euskaldun "txar askok, diadarrez diardubenian baño. Ondo egiña dago elesiak "beretu ta erdera gustietara zabaldu dituban bere berbak, guk bere "gordeetia; baña bestelango berba arrotzak, kendu biar dira, dago- "zanian izen euskerazko garbi ta nekezarijen artian artu ta aotubak..."

Izkuntza gai abetaz luze jardunda gero, Abadeak, Latíñezko itzul- keta batzuek irakurtzen dizkio Praileari: "Alejandroren berbakuntzia bere gaisotasunian, adiskide ta osagiliai", "Katilinarene jardun erre- guzkua bere soldadubai", "Jermanikoren berba jarduna soldadu ma- txinatubai", eta abar. "Entzun ditut atsegiñik andienaz euskerarata, "Erromarren berbetan ondo apainduta egozan esakuneak —erantzuten "dio praileak—. Sinistuko ez eben Bizkaitarrak bestelan, euren eus- "kerea zala ain aberats ta apaingarria. ¿Zer esango ete dau, dakusa- "zanean berba jardun onek Jaun Done Pedroren sermoia atera, edo "euskeratuten abiau zanak ¿Lotsatuko ete dau? ¿Zein gutxi! Esan- "go dau ez dabela erdi berbarik aituten; imiñi dala, otu dan guztia, "asmau diriala berbaak. ¿Eta nok atera bere lelo ta temati? Jangoi- "kuak argitu gura dagizala onelango gizonak. Ez dazaue zein kalte- "garria dan euren alperkeri ta nagitasuna, ikasten ondo, amaren "bularreti dakargun berbeeta ederra. Urkatuko litukee askok euren "buruak, poruko legerik txikarrena galdu ez dedin. Barriz antxinagoti "jatorkun euskerea galdu dedila ordu onean. Asko da onenbetegaz."

Orra nik Mogelen itzak berak esan bearra: asko da onenbestegaz. Mogelek, euskera maite degunai, jarraibide ederra ematen digu. Eus- kera, izkuntza oso bat da, ta berez, euskeraz adiezari ez ditekén gauzarik ez dago. Itzak ba dira ugari. Baita esakera bereziak ere. Itz eta esakera oyeek ondo ikasi ta erabili ezkerero, euskeraz, beste iñungo erderaz bezin errez eta garbi itz egingo genuke.

Ez da beti lan erreza. Ortarako lenbizi, burua nekatu egin bear, euskeraz al dan obeto ikasten. Mogelek onela egin zuen. Mendi tarteko baserritarren izkeraz, berak bezin ondo itz egiten duenik, gutxi! Ta Mogel ez zan baserri batean jayoa. Eibartarra zan, Kaletarra. Erdaldun baten semea. "Euskera da kanpora" esan zuen D'Etxeparek. Atera dezagun kanpora, bai, gure izkuntza zarra, baña Mogelek nai zuen bezela: jai egunetako soñeko ederrez jantzita ta bere kutxa barruan dituen pitxirik aberatsenak apaindua.

Zuek, gure ileroko lagun oyeek, ongi dakizute au. Ekin bada aurre-ra, nundik eta nola zabilzaten, geiegi begiratu bage. "Maite ta nai dezutena egin" esaten zuen Agustin Deunak. Ongi esana gero. Euskeraz ondo itz egin eta idazten ikasteko, zuek ez dezute iñungo irakasletara jua bear. Irakaslerik onena, zuen baitan dago. Euskera maite duenari, biotzak, euskeraz itz egiten dio. Biotzaren barren barrengo izketa soñu samurra! Ba ote dago munduan joskera obe, izkera garbi ederragorik!

Claveria apezak zion, XVII'gn, mendean:

Burlatzen naiz Garibai-ez
 Bai halaber Etxabe-z
 zeinak mintzatu baitire
 Erdaraz Eskaldunetz

Ezen zirenaz gerotik
 Eskaldunak hek biak
 Eskaraz behar zituzten
 egin bere historiak.

Eskaraz egin dituzu,
 Etxeberry, zure obrak
 Ohoratu nahiz zeure
 ahalaz herritarrak.

JAN - EDANAK

Amaika aldiz entzun eta irakurri degu, jan-edanerako zaletasun eragabea degula euskaldunok. Alegia, geienok, tripazai ta Txanton Piperri batzuk baizkik ez gerala.

Iñolaz ere, aoherokeriak dira esamesa auek. Baña, sua dagon lekutik irteten bait-da kea, ta gerta liteke, apika, gure salo-edale-ospe gaizto onek irozgarrien batzuk izatea.

Salo ta edale ez baña, "gourmets"-edo gerala, ordea, bein baño geiagotan esan oi da, ta, tira, izen au, aukeran, eta gure jan-edanerako joera adierazteko, egokiagoa derizkiogu. Egokiagoa ta dotoreagoa.

Dana dala, ezin esan, euskaldun geienok, gutxi-asko, mai zabalerako gurarik ez degunik, eta alaz guziaz ere, arritzekoa da baña, gastronomiari buruz euskeraz oraintsu arte iñork ia ezertxo ere ez idatzi...

Arlo ontan ere egiazkoa izan, nonbait, esaera zar-ezagunak euskaldunongetik diona: egintzetan luzeak, esanetan motzak.

Bat edo batek esango du egian bere baitan: Obe, gastronomiari buruz egindako literaturak, ezpaitu aintzakotzat ere artzea merezi.

Oker dago onela ausnartzen dana. Beste izkuntzetan beñepein, antolatu baidira gai onezaz lan ugari, ta entzute aundikoak gañera.

Adibidez, Jesukristo baño askozaz lenago, Mithecos'ek, Archestra-te'k eta abar grekoz eratutako lanak alde batera utzita, nork ez du aditzera-zantzu bat bederik, Erromatar Apicius ospetsuak, orain ia bi milla urte inguru, latíñez idatzitako "De Re Coquinaria"-z?

Baña, nola nai ere, frantsesez antolatuak dira noski, gai ontan egin diran lanik nagusi ta ugarienak. Egilleak? Careme, Brillat Savarin, Grimod de la Reynière, Monselet eta Dumas, ezagunenak zarreran; Gouffé, Urbain Dubois, Escoffier, Ali Bab, Croze ta abar, ondorengoan artean, eta Curnonski, Guegan, Nignon eta Pellaprat, berri, egungoetan.

Gaztelaniaz idatzitakoak ere, mordoska ornitua osatzen dute. Gañera, gaztelaniazko lan orien egille zarrak beintzat —Enrique de Villena, bere "Arte Cisoría"-rekin; Nola, Martinez Montño, Mata,

Granado ta Altimiras, adibidez-aomen aundia beretu zuten antziñan. Azkeneko gizaldi auetan berriz, jaki-gertuera-bildumari franko izan dira: Muro, Brizuela, Bardají, Gómez, González, Domenech, Azcoaga, Marquesa de Parabere ta abar. Baita gastronomi-gaiaz idatzi duten literatura-egille trebe bat baño geiago ere: Doctor Thebussem, Castro y Serrano, Valera, Condesa de Pardo Bazán, Camba, Dionisio Pérez, Marañón bera...

Egia esan, Euskalerrri'ko idazle batzuk ikutu dute, gutxi-asko, miz-kineri-gai au: Becerro de Bengoa'k, Peña y Gofñi'k, Aranaz Castellanos'ek, Sánchez Mazas'ek, Gonzalo Bilbao'k eta abar. Baña guziak gaztelaniaz.

Argitaratu dira, batez ere gure gizaldian, batzuk euskaldunek eta besteak erdaldunek moldatuta, Euskalerrri'ko jaki-gertuera-sorta bat baño geiago ere. Baña auker, alaber, ia guziak gaztelera eta bakan bat edo beste frantsesez: "La Cocina Vasca" (Ignacio Domenech), "Platos Escogidos de la Cocina Vasca" (Marquesa de Parabere), "Mi Cocina Vasca Económica" (Mercedes Lezama), "La Cocina Navarra" (Francisco Javier Arraiza), "La Cuisine du Pays" (Sinin Palay)...

"La Cocina de la Nicolasa" (Nicolasa Pradera), "El Amparo" (Ursula, Sira y Vicenta Azcaray Eguileor), "Libro de Cocina" (Elvira Arias de Apraiz), "Geno y su Cocina" (Genoveva Ruiz Zabalza) ta abar ere ipiñi genezazke saill ontan.

Domenech'en "La Cocina Vasca"-n ezartzen dira jaki izenen euskerazko itzulpenak, eta Arraiza'ren "La Cocina Navarra"-n berriz baita nafar-sukaldeko tresna batzuen euskal-izenak; baña, gañontzean, guk beintzat, osoro euskeraz jan-edan-gaiaz eskribatutako libururik, bat bakarra ezagutzen degu. Berau, jaki-gertuera-sortatxo bat da, ta "Cocinan Ikasteko Liburua" deritza.

1889'garren urtean, Tolosa'ko Eusebio Lopez'en moldiztegian argitaratu zan, eta len aitaturitako idazpurupean onela dio: "Chit bearra famili gucietan. Lendabicikoa euskeraz".

Irurogeita amar bat jaki-prestaera dakarzki. Batzuk —"Bizaico modura bacallaua" ta "Consejuco errosacachoac", esate baterako— Euskalerrri'ko janariei dagozkienak, eta gañontzekoak berriz, erbeste-koak: "Ollo fricasé", "Holandarren modura batitutako arrautzac" eta abar.

Izkeraz nolabaitekoa ta baldan-samarra izan arren, arkitzen dira beraren orrialdietan, an-emenka, euskal-itz jator eta egokiak: azpizun, gibelerrei, okore, motaiska, onarki, erraspilla, mineta, txeatu, ziatu, eralki, irabiatu, iragozi...

Gañerakoz, liburutxo ontan erabiltzen den euskalgia, Tolosa'koa da. Tolosa'koa, bai, baña kalekoa. Letxuga-kalekoa-edo. Or ingurukoa

beñepein. Adibidez, ondotxo, bizitxo, alditxo, gorritxo, labetxo, ogitxo, pastelxo, kalabazatxo ta beste onelako itz txikigarri ugariaz pintarratua bait-da.

Bukatzeko, ona emen, erakusgarritzat, dalako "Cocinan Ikasteko Liburua"-tik aukeratutako "errezeta" bat. Atea maneatzeko dakarzkjin bietako bat da.

"Ondo garbitu eta ipintzen da atea cazuela batean, erdia olioa eta beste erdia manteca dituela; au gucia ongui berotuta dagoenean, botatzen zaizca guibelerrayac, tipula pissca bat, peregilla eta ogui cerracho bat, eta guci au pregitua dagoenean, ateratzen da coipetatic, eta ipintzen da ayen lecuan atea aric eta gorritu dedineraño; ematen zayo ur pissca bat, eta jatera baño ordu batez lenago mastricatzen dira almericean guibelerrayac eta pregitu diran gañeracoac, eta au guzia salda pisca batean urtu, eta batutzen da ateaquin, gañera zortzi edo amar aceitun on, ganibetaz pisscacho bat idiquiac, emanaz, eta orduan ipintzen da berriz iraquiten su arinchoan, maira ateratzeco garairaño an iduquiaz".

Ez da izango bear-bada "mokoru" au jatura on bat egiteko ego-kiena, baña, orratik, oso iguingarria ere ez dirudi beintzat..

A. A.

NAAS - MAAS

Ildo berriak.—Aldizkari unen bigarren aldi berri unetan nai ginuke leenik irakurleekin jardukia eta elkarrizketa sort-arazi; geren bidea finkatzeko paper untan eta ez aldaratzeko geyegi egungo irakurle arront ditezkeen gutoetatik.

Ala bada, badakizute, irakurtzaile maiteak; nor baitek baldin balu buru muñean galdera, gogamen asmo edo oharkizun funtsezkorik egiteko euskal literaturaz, idazteko tankeraz eta bereziki gaurko egunean prootxugarri zitazken idazkaiez eta izkiribuez, igor dezagutela; ongi etorriak izanen dira.

Baiñan izkiriba dezagutela laburzki, alde bat utzirik nigarrak, gramatika-ko gaiak eta garen alderako bereko lausengu eta laudorio aspergarriak. Edozeiñek izkiriba dezake, naturaltasunakin, ongi mintzo den tokian bezelaxe egiten ba du; eta ez pada usatua, ezta axolik; orabil dezala dakien graphia, au ez ta ezinbestezko baldinkizuna; eta gerta ditake eta gertatzen dira kontulari autak ala ere.

Xoko bat izanen da beraz, aldizkarian elkarrizketa orrendako; antxe agert-araziko ditugu geure literatura arloaz egiten diguten galdeak, ganorazkoak baldin badira, eta berdin erantzupenak eta yar-despenak, ahal bezenbatean.

Nai ginuke ildo berriak prestatu gure euskarari, halaber azi berriak ereiteko. Aldizkarian agertarazi nai ditugu zinema-ren eta liburu berrien bibliographia laburrak ere. Eta ahal bada, teatroko berriak, etxeko edo kampoko teatroaz, Pinturaz, etc.

Geyegizkoak ote dira gure naikariak? Dezagun saio bat egin, eya naietan bilakatzen diran.

Aldez gai sakonak behar dira, ikasgarriak, intresdunak, eta aldez euskara ulert-errexean azalduak; horretan datza korapilloa. Ezen euskara-ren jatortasuna eta garbitasuna esakeretan eta yoskeran dago, itz garbietan eta berrietan baiño geyago.

Ioskeran ertsi eta xuur, itzetan ordea lasaiago. Leendabiziko baldinkizuna da, adi gaitzaten, irakur dezaten gure irakurgaiia beaztopa arri-rik gabe, trabarik guttienekin, aantz-arazten ditugula euskara-rekilako gramatika-keriak.

Parentesis adigarriak, eta nota eta ohar ugariak argiegi adiarazten dute artikulo baten zailtasuna eta gogortasuna. Holako irakurgaiak asper-arazten, nardatzen eta eneatzen dute irakurle minbera.

Euskaltzaindiaz.—Pizten eta ugaritzen asiak dira elkargo hunen arikzunak, Badu urte bat iragana abiatu zirela illabete oro Aaldundegian egiten diran azken ostegunetako solasaldi eta itzaldiak. Iendea biltzen da beti, eta arrakasta aundia izaten dute. Aldizkari hunen beste tokian ematen da xehekiago biltzar oken berria.

Nor getagoka.—Literatur-konkurso bat eragin dauku Euskal Akademiak, novela, kontu bilduma eta euskaldun ospegarrien biographiak idatziko dutenen artean, oberenak sariztatuak izaiteko. Azken hunen epea amaitzeko da Otsailaren 14 garrenean. Baiñan lehenbiziko bi sekzioneer epea bukaturik da joan den Agorran.

Uste gabeko arrakasta izan du konkursoak, ezen amar baiño ge-yako novela-gai eta laupabost kontu-bilduna presentatu dira; zenbait, aski onak. Epai-emaileek esango digute aurki zeintzu dira garaile, eta uste dugu egunkarietan agert-araziko tuztela beren erabakiak.

Euskaltzain berriak.—Orai berriki sartu zaizkigu Euskaltzaindian bi akademiko berri, J. Maria Lojendio eta Antonio Arrue jaunak. Utsuneak gertatu dira aren lerroetan, eta lekuak bete beharrak zeuden. Bi jaun horiek euskararen eremuan aski ezagunak dira, eta ortaz landa ere bai naski, Gipuzkoan beñipein. Bi jaun horiek aspalditik alaltzen dituzten jakituria eta zaletasun beroak, euskarari onura asko eka-rriko diotela gaude. Agian bada.

Berri hitsak.—Zorigaixtoko ixtripu deitoragarri batek ereman digu beste mundura Peñaforida-ko jaun kuntia, osasunik oberenean, ezin ematzuko bihotz minakin bere aaidago eta adiskideak utzirik. Euskararen ingurunean gabiltzanek bereziki galdu dugu laguntzaile baliotsu bat eta adiskide mami bat.

Beti leenbiziko lerroan euskal bilkuretan eta euskerari dagozkion aldizkari eta paperetan. Onart dezatela bere urbilekoek gure dolumin agurrik sendikorrenak.

Euskaltzaindiaren buruzagia, Ignazio Etxaide jauna eri andi da-gola jakin dugu. Osakuntza berezi bat egin behar izan diote eta ondotik obeki dohala ere ikasi dugu. Obe ala.

GVERO liburua.—Axularr-en liburu ospegarria argitaratu berri da laugarren aldikotz. Euskaltzaindiaren babesean, eta euskaltzain batzuen ardurapean. Beste toki batean ematen da liburu eder hortaz xehetasun geyago.

* * *

EUSKALTZAINDIAK ortographiaz artutako erabaki batzu hemen aipatzea, on iduri zaigu. Huna emen jakingarrienak.

Idazten al emendik aurrera *rr*, *ll*, *tt*, izki edo letra doblekin, moldiztegia daitezken trabaengatik eta aldiz onuragarri izango diralakoan, zenbeit irakurgaiak dituzketen irakurle ez ikasiei bidea emanez.

Berdin legezko gelditzen direlarik *r-l-t* pikordunak orai arte bezala.

Halaber zuzen eta legezko da, ego aldeko gure izkelgietan ere, zenbeit itzetan *h* izkia idaztea; adiarazpen bereziak markatzeko (*ateahate*, *ori-hori*, *ura-hura*) edo vocalen arteko denean (*ohore*, *zuhurtzia*, *xehe*, *zillegi* delarik ere *h* gabeko graphia.

Akademia horrerri egiten zaizkion galdeei erantzunik, adiarazten da Geographia-ko izenak euskaraz, geyenetan beren graphia-kin idatzi behar dirala, edo gutaraiño eldu zaigun arekin. Ala nola *Cuba*, *Vaticano*, *Valencia*, *Viena*, *Varsovia*, eta abar.

Herritik at.—Erdarazko izkiribatzaillietan orain José Pla dugu goyen maillan. Catalanez ere mutilla omen da. Entzute aundia izan dute Ginebra-tik eta New York etik erdaraz bidalitako kronikak. Arrigarrizko begi minbera du aldizkari-izkiriataile horrek munduko naasmendu-en alde eta itxura ttipieneri ohartzeko. Zentzu onekoa da, eta badu ausardia, gauzak diren bezala izendatzeko.

Ginebra-tik adiarazi digu mundu-ko bazter guztietako-en Batzarre horren berria, xeheki pintatuz eta taxutuz china-tarren, rusotarren eta indochino-en buruzagi horien iduriak, zeatz-tasun zorrotzenarekin.

Aro aundia ere izan dute New York-etik orai berriki igorri gutunek. Ipar-America pintatzen digu alderdi bizienetatik, eta Europan usatzen den beste kolore eta itxurakin. Eta erresuma harek dituen alderdi onak marratuz txarrak baiño geyago.

Orai arte uste izan da, eta uste da emen zagoela jakituria eta zuhurtzia; baiñan Plá horrek azaltzen dizkigu europatarren kemen gabetasuna eta itsumena (heien adimenaren zaulitasun eta bizitasuna direla kausa) oraiko kenka galgarri hunetan; eta erakatsiz Ipar America-koen izpiritu-sendotasuna munduaren galbideak ikusteko, eta heien arteko elkartasun bortitza, europatarren zatikatze eta elkarren arteko etsaigo galgarriekin berdinkaratzuz eta kontrastean ezarriz.

Alabainan etzen Plá hori leen batere america-zalea, bai ordea europatarr suharra; baiñan zorrotza eta aberatsa du adimena eta ez tute dremendenik ere gogan-beharrek itsutzen.

Gizona da Plá hori luma erabiltzen eta DESTINO aldizkarian agertzen dira aldi oro beren lanak.

Apat-Eltxebarne

A N B O T O

Belarri batean sartzten zaigun izena auxe! Borobilla bait da. Ez da mendi baten izen soilla, gallur erpiñaren deitura, edo ta sorgin ta aien erregin Anboto-ko damaren-leku ta arkaitz-jauregia, bakarrik. Baita ere Euskal-Erria'n dagon ikusbegi politenetako bat. Eta orretzaz gañera Musika ta Poesiaren egaletan etorritako "opera" edo bestela esanda euskel eres-antzerki baten izena. Onetzaz jardun nai dugu orain: "Anboto" deritzan B. Zafirain eta Toribio Alzaga'k sortutako erti lanaz.

Donosti'ko altzo jostalariaren ernetua orain dala berrogeitamar urte gutxi gora-bera. Aiek ziran egunak!:

"Festarik bear bada
Bego Donostia, Bai bai!

Urre-etzaiak jaitzeko nunbait aurtengo San Sebastian egunaren inguruan. Ilbeltzaren 18-23 bitartean lau jaialdi eder ospatu dituzte "Victoria Eugenia" Teatro apañean. Benetan atsegina izan zaigu ANBOTO'ren berpiztea. Ez gendun uste ain musika-lan goitarra zunik. Lenago ezagutzen gendun "TXANTON PIPERRI" mallatik askotxo igo-tzen dana. Zafirain'ek agertzen digu eresgintza sakonki ikasi zuna; eta ao-xuri zala. Musikari aundien artean ezin jarri ba degu ere, aitor bear da ordea Musika maniatzen sukaldari artetsu, gatzemaille

bizia izan gendula. Ondo gozaten zekin eskeintzen zigun janaria. Orregatik ain ezti ta kilikagarri.

Donostiar zarrak ez dute aztutzen Buenaventura Zapirain "maisua". Lekeito'n jaio zan baña ezkontzaz donostiartua. Gizon alai, lagun artekoa ta biotzabala. Oraingo euskaldun gazte ta erri-maitasunez minduak aren omenez txaloak jo bear dituzte; eta esker on eta maiteasereera agertu bi egilleen alde.

Zapirain'en izena goraipatu ba'dugu lagun ta lankide izan zun Toribio Alzaga ospatsuarena ezin dugu bazterrean utzi.

Onek sortu bait zun *Anboto'ren* teatro gai ta ipuia. Elezarretan gaia arturik indarra ematen ba-zekin orduko griña, gaiztakeri ta burrukak bertsotan jarriez. Alzaka'k Antzerti lanetan esku ona ta doai berezia guziok ao-batez aitortzen dute. Txotxongilloak ongi erabiltzen daki. *Anboto'ko* Damea, sorgiñak, maitagarri ta gañerako antzez-lagunak egoki azaltzen dizkigu. Trajedia gizonen gañera erortzen danean, hura da nagusi; ark erabakitzen ditu etorkizun ta geroa. Gaitz da zoritxar, alabear ta adur beltzetik iges egitea. Baiñan azkenerrako errotarren elkarte, maitasunaren mirari ta sinismenaren lagun-tzaz Onbidea irtetzen da garaille. Kristausunaren argiz eta abesti, eresoiu ta dantzaldien liluraz amaitzen da "*Anboto*".

Abeslari nagusienak, batik bat: Tony Rosado andereñoa, eta Civijs, Vidal ta Deus jaunak lauok *divo* gallenak zein baño zein obeto abestu zuten eta bai ederki esan euskel itzak.

Coto andereño, Basterrika, Tamayo ta Kortajarena guretarrak ez ziran motzago gelditu beren neurrian. Basterrika tenor azkoitiarrak garaipen osoa lortu omen zun eta oso gora igo ditekela igartzen dute musikazale adituenak.

"Schola Cantorum" eta Conservatorio'ko Orkesta'k bere gain artua zuten lan luze ta neketsuena ta Ansorena ta Usandizaga Buru zituztela alik eta ondoen beren eginkizuna batetzen lejatu ziran. Lan ederra guzien artean egin dana! Orain esan bear da Opera kontu on-tan orain 40-50 urte aurrera eramandako ekiñalditik bizi gerala: *Txanton Piperri, Anboto, Maitena, Mirentxu, Mendi-Mendiyan, Amaya* ta abar...

Oraingo gizaldiko gazteai dagokie beste susperraldi berri bat piztutzea, gure aurrekoek erakutsitako bideai jarraiturik. Bilbo'n arrera gartsua izan dun ILLETA Escudero'ren lan bikaña izan diteke asiera.

Aurrera bada euskeltzale, neska-mutillak!! Ez dedilla guzia izan. Futbol eta "*zinekeri*! Gure etorkizunari buruz! Gure izkerari eutsi arren!

IBALAN

Oargui'ren Euskal-sariketa

Gipuzkoa'ko Oargui'tarrak beren euskeraren aldeko leian euskal-batzaldi eder bat eratu digute igarotako euskeraren egunerako. Gaia aukeran eta bost kuartilla inguru makinaz betetzekoak.

Euskal-idazleak bete-betea erantzun diote Oarguitarrak egin deia, ogeitamabi lan igorri baitituzte Euskal'erri'ko bazter orotatik.

Idazleok euskal-literatur-baratzen berriak ditugu, izen zahar eta ezagunik ezpaita bat ere heroietan, baiñan egia esateko, euren idaz-tankerak (onentxuenaz diñot au) ez dute gure idazle goituen bekaitzik, aiek idatzi dezaketen bezain giartsu, zauli, apain eta jariotsu egin baitute gure idazle gazteok. Euskal-gaztedia saiatzen da euskera ikasiz eta landuz eta geientsuok apaiz edo praille ba'ditugu ere, galtzadunak etzaizkigu inñundik lo gelditu. Eman dute berena eta ederki eman alare. Ekin lanari gazteok, ezpaitago beste biderik euskera goitzeko!

Nire zorionik beroenak iru euskaldun berriri: Txillardegi, Aialde eta Julio Ugarte apaiz jaunari. Orain urte batzuk euskeraz etzekiten gizonok ikusi egin behar orain euskal-baratza jorratzen!

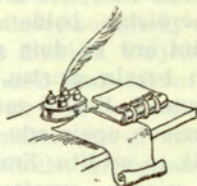
Ondikotz, Oarguitarrak, behartsuak ditugu eta bi sari besterik etzituzten banatzeko. Orixen "Euskaldunak" lenengoarentzat eta Axular'en "Gero" bigarrenarentzat, Epaimaikoak (Arrue, Mitxelena eta Ierro auen egillea) lenengo sariaren irabazle Iturria'tar Joxe etsi zuten bere "Andre Maria'ren Deikunde Ikustaldia" lantxo dala-ta. Bigarren saria Berasaluze'tar Sabin'en "Egia, nondik?" idazlanari. Aipamen bereziak: Salas'tar Jose Luis'i "Lotuta baño azke" lanagatik, Peru Errezola'ri "Eder zera guzia, Mari" lanagatik eta Bilbao'tar Peli'ri "Euskal'erria'ri begira ames" izendatu lanagatik.

Besterik ezpa'da ere, barka zaidazute txapelketa ontako idazle goituenen izenak aipatzea, gure valore berriak merezi baitute lurpetik ateratzea Euskal'erria'ren omenez. Orra ba, lenagokoaz gaiñera: Bastarrika, Etxeberria, Barrena, Untzurruntzaga, Alustitza, Guarrotxena, Lautximeneta, Mari Koro Mitxelena Valverde eta izenik gabe agertu zaizkigun bestetxo ere. Zorionak danoi, orok igorri baitzizkigute lan eder eta bikaiñak eta epaimaikoai buruausterik franko eman ere bai, zein ederragoak baitziran. Baiñan, zorionik beroenak Oargui'ko batzaldi onen eratzalleai.

Eta, ots! euskal-idazleak, berriz ere emen duzute Oargui, lenen txapelketa onen garaipenari oarturik beste bat eratuz San Jose egunerako. Bitarikoa izanen da au: euskal-ikasle eskoletan izendatuak dagozanentzat bat. Gañerakoentzat, beste. Bakoitzak bere maillan, ikasle ta ikasiak, orok dituzute ateaq zabalik. Ez kanpoan geldi, beraz!

Orain, galderatxo bat: Ez ote litzake bidezkoa "Seminario Julio de Urkijo" k laguntasun zerbait ematea dirutan Oargui'tarraí, saritan ain behartsu geldí ez ditezen?

E' tar Y.

ANDRE JOXEPA TRONPETA.—Santo Tomas egunean, Donostia'ko Udalak euskal-teatroari uzten dion txoko ezagunean, Altzaga zanaren antzerki eder au eman da oraingoan, arratsalde ta gauean, ta biziro egoki eman ere. Bazan antxe jendez, eta etziran sartu nai zuten guztiak. Pozkarriagoa zan oraindik, alaz ere, jendearen gogoá ikustea eta algara ugariak entzutea. Badago oraindik euskal-teatorako zaletasuna, iñoiz bezain aundia, egarri ori asetzeko egokiera gutxi izan arren. Antzezlariak, Dolores Agirre andrearen ardurapean eta Schola Cantorum'eko dantzarien laguntzarekin, ederki aritu ziran eta txalo ugari jaso zuten.

ILLETA.—“Ibalan”-ek aitatzen digu Escudero maisuaren musikan eder onek Bilbao'n, Ilbelta'ren 9, izan duen arrera. Kritikaren goraipamenak eztira, dirudijenez, berealakoan ixilduko. Poztu gñezke, bai, euskaldun guztiok euskal-poesiaren zatirik ederenetakoená —Lizardi'ren “Biotzean min dut”— musika-egoz ain goraiño jasorik ikusiaz. Gure zorionik beroenak Escudero jaunari. Eztitzala arren aaztu gerorako azaldu dituen asmo ederrak.

B.

Z I N E M A

Priestley'k nonbait dionez, literatura beera omen dijoakigu, batere buru-nekerik gabe begiz ikustea gero eta atsegiñako zaigulako. Liburuetan, itzen ordez, irudiak ageri dira eta teatroan, itzen ordez, ikuskari arrigarriak... eta zankoak. Jendeak ortara omen du joera. Ezta, bada, arritzeko gure artean ere zinematik, begi-festa merkeen orrek, gero eta zale geiago izatea.

Neroni ere, aitortzen dut, orietakoa nauzu. Penagarria da noski goi-maillako literaturak daraman gainbeera, egia da egiten diran film asko beñere sortu ezpalira ez gendukeala galera andirik, baiña pozoi ortara jarriak gaude eta pozoi ortatik ar-alditxo bat noizean beinka artu gabe ezin gaitzke bizi. Eta gure arimaren eguneroko —edo asteroko —ogia ori dugun ezkerero, emen ere aterpe txiki bat, narrasa bada ere, utzi nai genioke.

Etzaitzela ordea engaña, irakurle. Emengo kritikoa eskas xamarrara duzu. Eta “amets-fabrika” orietara joatea bere diruz irabazi bear du, ezpaita noranaiko sarrera duten kritiko garai orietakoa. Baiña, noizean bein bada ere, zer edo zer ikusten du eta atsegin izaten zaio lagun-artean ikusi duenaz mintzatzea. Emen bezalako lagun-arteak, berriz, gutxitan topatuko du, ezin baitezaioke itza iñork uka. Olako egokiera ederraz baliatu gabe nola geldi? Barka zaiozute, beraz, baiña ixillik egoteko eskatzea geiegi eskatzea litzake.

ON THE WATERFRONT (“LA LEY DEL SILENCIO”). Elia Kazan'ek gelaetan gizarte-auziak artzen ditu gaitzat, eta bai emen ere. Onako onen gaia ezta herria: lekua oraingoan New York'eko portua izatea. Jauntxo batek eta inguruko lau alferrek mendean dauzkate portukoak: iñok lan egingo badu, iñor biziko baldinbada, aien baimenarekin izango da eta aien esanera egon bearko du. Betiko kontua eta, dirudienez, gaurko kontua batez ere.

Oi ez bezalako zerbait badu orratik film onek. Oraingo burruka, egiazko burruka, gizon baten arima-barruan gertatzen da; orren on-

doan gutxi balio dute kanpoko iskanbilla ta ukabilkadak. Eta ortarako gutxi bezalako antzezleri bat arkitu du zuzendariak: Marlon Brando. Onek eztu portuko gazte ezjakiniarena egiten: bera da gazte ori, itz, imintzio, ibillera, pentsabide. Arako "Viva Zapata"-n —Elia Kazan'ena una ere— ezpain-gaifnean zeraman bigote zarpail aren bearrik eztu orain, jakiña, eta orduko kartoi-itxurazko gelditasun ura ere etzaio nabari.

Ingelesek *high-brows* deitzen dituzten kontentagaitz aietako diranak (edo geranak?) esango dute bear bada ezte la au zinema utsa, literatura dela. Baiña kopet-arro ezfiranak (ez geranak?) ezte damu izango ikustera joana. Onak gailen, gaiztoak lotsagarri ikusirik azkenean, alai irtengo dira zinetik, eta sartu baiño zintzoago diralakoan gaifnera, gogoia onen alde baitzeukaten —badakizute alderki ortakoak izaten gerala beti, zineman beintzat— eta exer-lekutik mugitu gabe onei egiñalean lagundu baitiete. Eta zenbait pesetaren truke —askotxo badira ere— biotzeko pake ori ateratzea gutxi aal da?

JULIUS CAESAR ("JULIO CESAR"). Zinera etorri gera gaur ere, us-tez baintzat, baiña, nola eztakigula, teatroan arkitzen gera. Ez gera, ordea, alferrik etorri, ezpaitugu sarri olako teatroa ikusteko aukerarik izaten.

Teatroa ez ezik, goi-maillako teatroa ere badegu: tragedia. Mundu ortako gizonak, dakigunez, ezte gure neurrikoak. Gere gogoetak eta naiak aldakorrek izaten dira; eztegu beti etengabe batean irauten. Orrako gizaki oriek ordea ezfituzo aldatuko. Ezte atsedea eta jolas bearrik; asmo batek, sentimendu batek, beti batega orren, darabiltza. Eta alare mundo gogor, aserre, odolez zirtatu orrek inguruko au baiño egiazkoago eta ederragoa dirudi eta or ikusten dugun gure gezurrezko erraiña etxeko ispilluan agertzen zaiguna baiño zeatzagoa.

Antzezikizunak ezte naaspil andirik. Zertarako? Shakespeare'k etzekien noski antziñako Erromarren bizitzaz deus askorik; ustekabean bere garaiko oitura eta gauzak ere agertu zituen. Baiña ordukoen berrunbeak nolakoak ziran —bere garaikoak, gaurkoak eta gerokoak bezalakoeak, alegia—, ederki zekien, ori bai, eta baita besteri adierazten ere. Ezte beraz emen zuzendariak —bestelako filmatera oituak genduzkan J. L. Mankiewicz'ek— axaleko zeatzasunaren billa ibilli bearrik, "Quo Vadis?" batean bezala. Eta teatro dena teatro utz bezala azaltzeko ere kupidarik ezte.

Bruto goibel dabil aspaldian. Maite du Cesar, adiskide ta ongillea, biotzez maite ere, baiña beldur da; onen agindu-naiak ekar ditzakean kalteen beldur. Ezin berdin dezakean egarriak erretzen du gaifnera biotzaren erdian: aurreko Bruto andi arek azkeneko Erregeren mendetik atera zituen Erromarrak eta Erroma'ko plazetan daude oraindik

aren oroigarriak, Berak, aren pare izateko aalmena bere baitan sumatzen duen ondorengoak, zer egiten du? Zertako bizi da?

Cassio berriz espak jaten du. Zer da, bada, Cesar ori? Besteak bezalakoxea leen, andizkien artean bat; orain leenbiziko, guzcion buruzagi. Noraiño jo bear du? Eragozteko, jakiña, bide bat dago bakarrik, eriotza, baiña Cesar andiaren eriotza zuritzeko ezin-eramana ta bekaitza baiño estalki apaiñagorik bear. Or dago Bruto, ordea, Bruto zuzena, eta Cassio'renak aspaldian zai zegoen itzak dira onentzat. Eztu eginkizunak alaitzen, goganbear izkutu batek adierazten baitio ondamenera dijoala. Baiña eztio ajola. Berak baztertuko du menderatzailllea, zearo baztertu gero, baiña ez gorroto duen etsaia, adiskiderik maiteena baizik. Nola eskeiñi askatasunari orren odola baiño eskari ederragorik?

Badirudi alde guzietatik datorkiola Cesar'i etsai-asmoen berri. Gau artako ekaitz, lur-ikara ta mirariak, adiskide, emazte ta eskelariaren esanek berbera adierazten diote. Ondamena gaiñera datorkiolako beldur da bera ere. Ezin alare etxean geldi, edozein gizontxo bezala. Ez ote du bere zoriak orain arte arrisku guzietatik atera? Zoria ordea, berak ezpadaki ere, aldatua du, aizea bezala.

Cesar'en gorputz odolduaren ondoan arriturik bezala daude iltzailleak senatuan; kanpoan erria karraxika. Cassio'k ongi daki odolak odola eskatzen duela: Marco Antonio'k beintzat, Cesar'en oiñordeko izan ditekeanak, il bear luke. Bruto'k ezta orrelakorik entzun nai. Bear adiña odol isuri da; ezta aurrera tanta bat ere isuriko. Zer egin olako amesgille batekin? Orren bearrean baita, orren izenaren eta zuzentasunaren bearrean. Nola agertuko litzake bera, agerian daraman espa eta ezin-ikusiarekin, erri aserretuaren aurrean? Bruto'k berea egin du. Bera mintzatuko zaio aurrenik erriari, gero Antonio. Bear zana egin duela dakien gizonaren itz eta aurpegi lasaiak erriaren biotz minuak baretzen ditu eta oiñ aserreak ixillarazten. Etebillen bera agin-naiean, etzuen Cesar gorroto, bai ordea askatasuna Cesar baiño maiteago. Antonio'k du gero itza. Onek, intzulinguruz bedere, jendearen biotzetan sua pizteko errekaib oberik badu —urrikia, gorrotoa, diru-gosea— eta orain pizten duen suak Bruto eta bere lagunak kiskaliko ditu.

Shakespeare'k ezta auzirik erabaki nai. Batzuek eta besteak entzuten ditu, arrazoirik onenak arkitzen ditu batzuen ta besteentzako, baiña ezta bera iñoren alde edo, agian, guzieren alde da. Bere eskuko da beraz ikuslea nai duena aukeratzeko. Batek Bruto urrikari izango du, bere asmo garbiak politika-lokatzetan iraulka ikusirik; besteak berriz Cassio, zoro itsuaren mendetik ezin itzur ditekialako. Batzuek Cesar'en anditasuna miretsiko dute, besteak etsaien ausardia. Gogogoko izango du zenbaitek Antonio'ren adiskide zanarenganako le-

ialtasuna, zenbaitek gorroto onen andi-nai ta azpi-janak. Erabaki gabe dago auzia eta olaxe iraungo du mundua mundu deño, eta aspaldiko mendeetan auts biurtu ziranen naiak, usteak, itzak bizirik izango ditugu gure artean.

Antzezlariak ezin-obeak. James Mason kopet-illuna dugu Bruto beltzuria, eta eztago besterik esan bearrrik. Marlon Brando'ren begi izkuek biziro azaltzen dute, ezpaineak besterik badiote ere, biotzean daraman su kiskalgarria. Eta ezтира auek bakarrik. Ezerezeko paperetan maiz ikusi izan ditugun zenbait ere, Edmond O'Brien bezala, gaiek eragiten dielako edo, gorengoen pare ageri dira. Aurpegiz, ori bai; itzak, jakiña, kendu eta aldatu egin baitizkie. Eta emen, teatroan baikaude, itzak ezтира eraskin uts; itzak dira azal eta mami. Eta ainbeste esaera gogoangarrik ("Koldarra eun bider iltzen da; bioztunak ordea eztu eriotza bein baño dastatzen") geiago merezi zuen.

L. M.

BESTEEN MINTZOAN BETI UTSAK BILLATZEN
DABILTZAN EUSKALTZALEAK KALTEGARRI DIRA

LIBURUAK

*Axuiar. GERO. IV argitara-aldia Euskaltzaindiko LEKUONA apai-
zak prestatua eta aitzin-sobastua. Euskaltzaindia'ren ardurapean
Zarautz'en Itxaropena irarkolan, 1954.*

Guziok nai genduena, duela ia ogei urte "Ibar"-ek eskatzen zuena, eskuetan daukagu: Axular'en "Gero" argitaraldi berri batean.

Lotsagarria zan benetan euskal-literaturaren lanik ederrentzat ao batez aitortzen dugun liburu au ain gutxik ezagutzea, Urkixo jaunak leen argitaraldia dan danean bere aldizkarian, zoritxarrez ez osorik, eman zigun arren. Olakorik, egia, etzaigu guri bakarrik gertatzen, gaztelerazko zenbait klasiko ere, geientsuak ezpadora, geiago aipatzen baitira irakurri baiño. Aberatsak galera andirik gabe egin dezaketena, ordea, etzaie beartsuei egoki. Eta nor gu baiño beartsuago gai onetan?

Emen duzu, beraz, irakurle, euskera, diotenez, goi-maillaraiño jaso duen liburua. Liburu ori gaiñera, zure nekea aalik eta arintzearren, oitua zauden erara moldatu dizute. Eztezazula, bada, zabarkeria edo uste okerren bat dala bide, eskuetatik utzi.

Ezta au gure euskera, esango duzu apika. Egia diozu: ezta ez gaurkoa ez emengoa. Oroi zaite ordea euskera eztala, maiz —oker baldinbada ere— uste dugun bezala, gure etxeko izkera, ez gure errikoa, ezta gure eskualdekoa ere. Geixego da euskera, Jaunari eskerrak, eta zorigaiztokoak gu inguruko mendietatik aruntz begiak luzatzen e-padakigu. Asieran kostako zaizu pixka bat bear bada, eta orduan ere argitaratzalleak lagunduko dizu egiñalean, zenbait itz eta esaera azalduz; baiña pittin bat bakarrik saiatzan bazera, eztuzu gero oztoporik izango. Euskeraren muña bat baita alde eta aldi oro, axaleko zenbait bereizkuntza baztertu ezkeru.

Eta eztezazula Jainkoagatik gutxietsi, garbizale orrekin ari naiz, nai bezain garbi ezterizkiozulako. Garbitasuna antzua da emen ere: eztu umerik izaten. Izkuntza mintzabide bat besterik ezta; obeto esan, gizonak duen mintzabidea, orren ondoan beste guziak eskas eta ezerez

baitira. Euskera ezta txukun eta ederki bildurik, auts-apurrik gabe, kanpotarrei erakusteko gorde bear dugun bitxia edo jostailua, zenbait etxetako liburuen antzera. Dirua edo gure probetxurako asmatzen dugun edozein tresna bezala, erabiltzeko da, eskuz-esku eta aoz-ao ibiltzeko. Ibillian, jakiña, galdu bearko du arako leengo garbitasun eta ditzira ura, baiña orren orde gero ta leunago, egokiago, erabilkorrago biurtuko da.

Asko-jakiña zan Axular eta mutilla, gaiñera, zekiena esaten. Dexte-
pare'k, leenengo euskal-autoreak, plazara atera nai zuen euskera etxe-
zokotik. Lizardi'k, oraintsuago, ezkon-bidai luzea egiñarazi zion erriz
erri. Baiña ezta asko, zernaitarako izateko, izkuntza bat erriz-erri
ibiltzea: aldiz-aldi eta garaiez-garai ere ibilli bear du, errietan ba-
rrena eta denboretan barrena egin dituen ibillaldietatik aberastasun
ugari jasotzen baitu. Batez ere, Aita Villasante'k ederki dion bezala;
“...beti dakar antzin-aldiko kutsu berarizko hori, oiharzun hori, eta
horrek, arno zaharrari bezala, prestutasun bihurtzen derauko”.

Axular'en garaikoek —Pizkunde-arokoek alegia, bera ere, be-
randu xamar jaiogatik, orietakoa baitzan— antziñako Greko eta Erro-
marrak autu zituzten maisutzat, eta ez izkuntza-gaietan bakarrik. Auto-
re zaar aiek norknai bezain ongi ezagutzen zituen Axular'ek, eta aien-
gandik amaika gai, esaera, ipui eta gertakari artu zituen eta euskeraz
eman. Beren izkuntzak garai ortan asko aberastu, trebetu eta gaitu
ziralakoa daude Europa'ko jende guziak. Guk, bear bada, aberasta-
sun oriek guziak pozik emango genituzke Arri-aroko garbitasunaren
truke, baiña gogoak eman bear liguke bein edo bein ez ote dan arri-
tzeko Jainko eskuzabalak, beste guziak zoratzen zituelarik, guri baka-
rrik jakinduria ematea.

Axular'en azalaz, izkeraz, naikoa eta geiago esan da. Gatozen ma-
mira. Etzan Axular “euskera lantzen” ari: besterik zeukan buruan.
Eta gizonak —beti bere buruari begira egon gabe— besteri laguntzen
dionean bere burua jasotzen duen gisa, orrelaxe lantzen dira izkun-
tzak ere: gauza eder, bear, jakingarriak adierazteko bide biurturik.

Eta Axular'ek bere kideei esaten zienak badu oraindik ere indar
eta mami. Gizona eta gizartea ederki ezagutzen zituen; bazekien ere
zer komeni zaion egitea gizonari lurrean aalik ongien bizitzeko eta
betiko bizia eskuratzeko. Zekiena adierazteko, berriz, zenbat gogoeta
sakon, zenbat itz zorrotz, zenbat aukerako exemplu! Etzaitu, ez, as-
pertuko aren sermoiak, ezpaita bizpauru lagun elizkoirentzat baka-
rrik ari, guzientzat baizik: ordukoentzat eta gaurkoentzat. Guziok ar-
kituko dugu zer ikasi.

Argitaldariak, euskal-lanetan ain ezagun dugun Lekuona'tar Ima-
nuel apaiz jaunak, ederki baiño ederkiago burutu du bere eginkizuna.

Gaurko eta onerako egokiro antolatu du Axular'en liburua, guretzat beaztopagarri izan zitezkean zenbait xeetaşun besterik ukitu gabe. Aitzin-solas ederra ezarri dio gaiñera, izkuntzaz bere lanak bezain dotore eta jakingarriz ederki ornitua. Gauza izkutuak arkitzen oitua dagoen begi zorrotzak Axular'en biziari buruz ere zenbait argitasun agertu dizkigu.

Uts-billa asiko bagiña ere, ez genduke noski askorik arkituko. Textua eraberritzean gauzatxo bat egin da oker, ene ustez: Axular'ek *semék*, *semén* eta antzekoak jarri zituenean *semeen*, *semeek* eta abar a' datzea. Axular'ek idatzi zuena baita gaur euskaldun askok, geienek bear bada, esaten dutena, baita noski berak eta ingurukoek esaten zutena ere. Ezta ori, ene iritziz, bokal luzea adierazteko bidea, doñua edo azentua bokal orrek zeramalakoa baizik.

Lekuona jaunak erri-izkera geiegitxo jasotzen duela ere esango nuke, ori egiteko literatur-izkera beeratzen baitu. Ezta naitaezkoa, batetik, bi mota aukeraren etsai izatea. Bestetik, adibidez, iñork esaten aal du Fray Luis de León edo Montaigne edo Francis Bacon'en izkuntza baiño ederragoa zanik orduko edozein Peru nekazari edo Matxin urtzailerena? Nik eztut beintzat orain arte entzun. Jatorragoa, bai, izango zan agian, aurrekoen oiturei estuago lotua, baiña, zer egingo zukean nekazari orrek edo urtzaille orrek besteek esan zituzten gauzak esan bear izan balitu? Berriz ere: argia guretzat bakarrik piztu aal du Jainkoak? Beste guziak itsutu egin aal ditu? Gatozen mamira, eta mamia adierazten saia gaitezen eta izkuntza saia dezagun.

Nere iritzikoak diranentzat ere, ordea, barkakizun da au guzia. Eta nola ez, besteak beste, Lekuona jaunak, erri-izkuntza-zale porrokatuak, "besteari" alako mesedea egin dionean?

Juan Ramón Jiménez. PLATERO TA BLOK. Ametzaga'tar Bingen'ek euskeratua. Montevideo, 1953.

Eztu begi txarra Ametzaga jaunak itzul-gaiak autatzeko. Jaiotza arrigarriak izaten dira noizean bein, oso noizean bein, mundu onetan, Juan Ramón Jiménez'en ume onena bezalakoak. Ain zakar, naasi, gogaikarri dan gure mundu au poesi uts, eder, garbi biurtzen zaigu emen. Agerian daukagu gure begi kamutsak ezin arki zezaketeau gauzen edertasun gordea. Ara astoa, zarpail eta itsusi derizkiogun abere-txo ori: emen ikasiko dugu leun eta biguin dala, ala uste ezipadugu ere, ezurrik ezipalu bezalaxe.

"Hamlet"-en ondoren eman digun itzul-lan au ura baiño ariñagoa —errazagoa ere zan-ta— eta izkeraz jatorragoa iruditzen zait. Lanbide zail eta nekagarri onetan aurrera eta aurrera dijoakigu Ametzaga

jauna. Eztut alare ukatu nai badituela, ene ustez beintzat, zenbait gogorkeri, eta gogorkeriak zelai zabal onetan nabarmenago dira Shakespeare-ren malkarretan baiño. Gaiñerakoan, itzez ugari, ugariegitxo ere bai aukeran, irakurleak ezpaikaude olako aberastasunera oituak.

Zorretan gaude, beraz, berriz ere, euskaldun guziok Ametzaga jaunarekin. Eta baita Juan Ramón'ekin ere. Eztuzute liburutxo onetan ikusi besterik ari zuzendu dion eskutitz ederra. Eskerrik asko, biotz-biotzez.

Domingo Agirre. KRESALA. "Kulixka-sorta", Itxaropena. Zarautz, 1954.

Agertu da, "Itxaropena"-ri eskerrak, irugarren aldiz Domingo Agirre-ren "Kresala". Bearrezkoa zan, izan ere. Euskal-novelak ezтира asko —eta au bezala erderara itzuliak izanak gutxiago— eta azkenengo argitaraldia, Durango'n 1906'ean egiña, etzan erraz arkitzen.

"Kresala"-ren izena ezta "Garoa"-rena ainbat edatu. Onek duen poesi-igurtzi ura falta zaio nonbait, euskaldunak baserri urrutietan eta mendi-bazterretan arkitu nai lukean paradisu galduaren oroitzapen ezti-mingotsa.

Aukerakoa zan Agirre novelarako: begi-belarri-sudur erneak zituen eta sumatzen zuena adierazteko esku arin ta zeatza. Or dauzka orrialde crietan, egia dan ala ez bere begiz ikusi nai lukeanak, Arranondo'ko kale mear, oker, aldapatsuak, itsasoaren (eta itsas-gizonen) zalapartak eta bazter guzietatik darion arrai-usaia.

Eztut onenbestez esan nai Agirre'k etzuela barrena begiratzen. Gizonaren biotzeko izkutuen berri ere bazekien —etzuen lanbide txarra orretarako—, baiña Pereda eta Rochel'en gisa, sortzen zituen gizakiek etzuten gaurko noveletan ageri diran zenbaitek adiña azpil, biurgune ta zoko illun.

"Garoa"-ren izkerak ere badu "Kresala"-renetik alde. Bata Gipuzkoa'ko eta bestea Bizkaï'ko izkeran daude, baiña enaiz ortaz ari. Bata eta bestearen artean euskal-literaturarentzat ondorenik andieneko liburua agertu baitzan: 1905-6'reko Azkue zanaren Iztégia, arri zuriz markatu bear gendukean aldi-muga.

Orain "Itxaropena"-k mamiz leen bezain eder eskeintzen dizu "Kresala", eta azalez iñoiz baiño ederrago. Santos Etxeberria'renak dira edergarriak, leen egin izan dituenei batera zorrik ezti-tetenak. Itzurre bikain bat jarri dio gaiñera Aita Onaindia'k.

L. M.

Milla euskel-olerki eder

Poztu gaitezen! Ez da gutxigorako. Arrigarria bait da! Poesirako ain leku gutxi gelditzen dan mundu ontan euskerazko liburu berri bat agertua da *MILLA EUSKEL-OLERKI EDER* deritzana. Au da: milla bertso-lan eta puska auta liburua. Itz-neurtu sail ori guztia jaso, bildu, banatu ta eskeñi digun langille ausarta purrukatua Aita Onaindia karmeldarra izan dugu.

Kemena bear zan orrelako asmoa aurrera eramán al izateko eta ezin uka Onaindia A.'k adorea gañezka izan dunik. Bertsoaldi ori guzia aztertu ta aukera egin gero liburu bat osatzeko lan gaitza zan.

Idazti bikain, jori ta mardula; txukun jantzia A. Onaindia'k zuzendurik Zarautz'ko Itxaropena'k argitaratu diguna.

Liburu eder ortan oraindiano o euskel Olerki osoa arkitzen dugula esan diteke: antziñako guda-kanta zaarretatik asai-ta egundano gazte berri-zaleen itz-neurtu "zazpiki"-etaraño. Bidez-bide erritar bertso, maite lelo, irri-kopla, jainkotiar kantika ta gure liriko ikasien olerki garaie-nak agertzen dizkigularik.

Liburu ortan gure bertsolari ta poeta ezagun guziak daude. Ta inor gutxik ezagutzen dituen batzuek ere bai. Ez zan errez aukera egitea. Al zan geienetatik zerbait agertu zedin puska asko baztarrean utzi bear izan ditu.

MILLA EUSKEL-OLERKI EDER antologi antzeko liburua dugula esanez guzia adierazia dago. Beraz, mendez-mende, gizaldiz-gizaldi sailka ta aroz banatuak olerkari ta itz-neurtuen izenak jarririk daude, zer-nola ta gañerako xehetasunaz inguratirik.

Jakingale danak ba du nun ase bere egarria. Eta euskal-literaturan -berek ez uste arren- motz eta ezjakin diranak, eta okerrago dana "*ikasi nai ez dutenak*" isilik egotea obe dute.

Emendik aurrera idazle aundizat dauzkagun zenbait euskaldun epel eta txepelek ez dute eskubiderik euskal-literatura gaiez botatzén dituzten "aleak" jaurtitzeko. Alegia: ez dugula izan olerkari aundirik; urlia ta sandia ezkerre ez dula inork ezer goitar egin. Abar eta abar. Leen ere nun ikasi bazuten: Fr. Michel, Salaberry, Manterola, Azkue, A. Donosti ta beste bildumetan.

Orain A. Onaindia'ren liburu bikaina dala-ta alperrik da aitzeki-maitzeki ibiltzea. Artobero usairik gabe esan dezakegu: Euskal-Olertia ugari ta goitar dala ta beste edozein erritakoa bezin eder ta bikaina, bakoitzaren neurriaren arabera.

Poeta geiegi! esan lezake norbaitek, Ori da emana! Parnaso'ko bidera lotzen diran guziak ordea ez dira gallurreraño igotzen. Geienak bidean dauden istil eta zingiretan erortzen dituzu gizarajoak! Juan Pablo Forner irizle zorrotzak orrelakoak "igelak" deitzen ditu; gure artean esate baterako: azpeitiarrak.

A. Onaindia'k maite ditu iñon diran euskal-olerkari guziak. Bikaintasunari ezik ugaritasunari leku eman dio. Leku oparo ta zabal-legia bear bada. Bertan bein-beineko olerkari asko sartu ditu, bertso-gintzan gaztearoko pekatari beñerik izan ez diran batzuek. Guziak bildu ditu bere galtzarpe beroan gure praille mauka zabalak. Aukera ez da danen gogoko izango. Baiñan ezin ukatu nekearen beldurrik gabe arduraz eta gartsu lan izugarri bat burutu duna.

Lenago paper zar antziñako aldizkari ta liburutan sakabanatua zegona orain idazti eder ta mamitsu batean eskeñi digu ongi xehetu ta apain jantzia.

Utsegite ta okertxo batzuek oartzeke erantsi zaizkio orratiokan, damurik, baiñan azkenaldera geientsuenak zuzentzen ditu; eta geditzen diranak irakurle erneak ausnar litzake.

"MILLA EUSKEL-OLERRI EDER" liburu bikain onek euskaldun sendi ta etxe guzietan bear luke toki berezi bat. Gure jatorriko altxor eta gordagaillurik miñena bait dugu. Begien aurrean eta erabat biotz-barnean beti bear genukena gure asaben arma-arri ta larrutxizko agiriak baiño areago.

Ori dagite ongi azitako errialdeak, bere burua ukatzen ez dutenok, Ain zuzen prantzeraz "*Trésor de la Poésie Populaire*" deritzan liburu aundi bat argitara berria da Paris'en. Bildutzaille Mr. Claude Roy dezute. Antzeko liburu asko dira lendanik beste errialde nagusi orotan. Guk, gure txikian ez gutxiagi izan nai. Guri bearrezkoago zaiguna esango nuke. Ez da ameskeritan ibiltzeagatik edota eguneroko egi garratzetatik igesi egiteagatik; ez.

André Malraux idazlearen itzekin esanda: "L'art est la lutte contre le destin". Gure olertia bada etorkizunari buruz erasotzea da. 1955 garraren urteari asiera ona eman diogu. Jarrai zagon ortan.

IBALAN

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

(Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA D
MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLORID.
por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR.
por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado)

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churrua.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE I LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA EN FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 15 Ptas.

Suscripción anual: 40 »

EGAN: Ejemplar suelto: 4 Ptas.

Suscripción anual: 14 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN EGAN: 50 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales. Número suelto: 10 Ptas.

Redacción: Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

ESCELICER, S. L.
SAN SEBASTIAN